

**Mastergradsoppgave
JUS399**

Gjenåpning av straffesaker

**–Sakkyndige erklæringer som grunnlag for å gjenåpne
straffesaker til gunst for den siktede etter
straffeprosessloven § 391 nr. 3. –**

Kandidatnummer: 181642

Veileder: Stein Husby

**Antall ord
14 675**

**Leveringsfrist
01.06.2011.**

Kapittel 1. Innholdsfortegnelse	s.2.
Kapittel 2: Innledning	s.5.
2.1. Presentasjon av problemstillingen	s.5.
2.2. Aktualitet	s.5.
2.2.1. Gjenåpning av straffesaker generelt	s.5.
2.2.2. Gjenåpning av straffesaker med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer	s.6.
2.3. Begrepsavklaring	s.7.
2.3.1. Rettsmiddel og rettskraft	s.7.
2.3.2. Sakkyndig og sakkyndige erklæringer	s.7.
2.4. Rettskilde og metode	s.8.
2.4.1. Rettskildene ved gjenåpning av straffesaker	s.8.
2.4.2. Rettskildene ved oppnevning av rettssakkyndige	s.9.
2.5. Avgrensning og videre disposisjon	s.9.
2.5.1. Nærmere avgrensning	s.9.
2.5.2. Videre disposisjon	s.10.
Kapittel 3: Nærmere om gjenåpningsinstittet	s.11.
3.1. Generelt	s.11.
3.1.1. Hvilke straffesaker kan gjenåpnes?	s.11.
3.1.2. Gjenopptakelseskommisjonen	s.12.
3.2. Rettslig grunnlag for gjenåpning	s.14.
3.2.1. Presentasjon av regelen om gjenåpning i strpl. § 391 nr. 3	s.14.
3.2.2. Hovedhensynene bak regelen om gjenåpning i strpl. § 391 nr. 3	s.14.
3.2.3. Det nærmere innholdet i strpl. § 391 nr. 3	s.16.
3.2.3.1. Nye omstendigheter	s.16.
3.2.3.2. Rimelig mulighet for en mildere sanksjon	s.19.
3.2.4. Gjenopptakelseskommisjonens vurderinger etter strpl. § 391 nr. 3	s.19.
Kapittel 4: Rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer	s.21.
4.1. Generelt	s.21.
4.1.1. Behovet for rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer i straffesaker	s.21.
4.1.2. Ulike typer sakkyndige	s.22.

4.1.3. Nærmere om reglene om oppnevning av rettssakkyndige	s.23.
4.1.3.1. I hvilke tilfeller skal retten oppnevne rettssakkyndige generelt?	s.23.
4.1.3.2. hvilke tilfeller skal retten oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige?	s.23.
4.1.3.3. Kravene til de rettssakkyndige og kravene til de sakkyndige erklæringene generelt	s.24.
4.1.3.4. Kravene til de rettspsykiatrisk sakkyndige og kravene til de rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringene spesielt	s.24.
4.1.4. Domstolens vektlegging av sakkyndige erklæringer	s.25.
Kapittel 5: Sakkyndige erklæringer som grunnlag for gjenåpning av straffesaker	s.27.
5.1. Generelt	s.27.
5.1.1. Utgangspunktet	s.27.
5.1.2. Nye sakkyndige erklæringer	s.27.
5.2. Nye sakkyndige erklæringer som bestrider foreliggende sakkyndig erklæring	s.28.
5.2.1. Feil ved foreliggende sakkyndige erklæringer	s.28.
5.2.1.1. Faglige feil ved sakkyndige erklæringer i rettspraksis	s.29.
5.2.1.2. Teigen-saken, Rt. 2003 s. 940	s.30.
5.2.1.2.1. Faglige feil ved den sakkyndige erklæringen i Teigen-saken	s.30.
5.2.1.2.2. Hvorfor forelå det faglige feil ved de sakkyndige erklæringene i Teigen saken?	s.31.
5.2.1.2.3. Oppsummering Teigen-saken	s.31.
5.2.2. Stridende sakkyndige erklæringer bygget på skjønsmessige vurderinger	s.31.
5.2.2.1. Generelt	s.31.
5.2.2.2. Tilregnelighet i straffesaker	s.32.
5.2.2.3. Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2009 0056 (Paranoid schizofren-saken)	s.33.
5.2.2.3.1. Stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer i Paranoid schizofren-saken	s.34.
5.2.2.3.2. Hvorfor forelå det stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer i Paranoid schizofren-saken?	s.34.
5.2.2.3.3. Oppsummering Paranoid schizofren-saken	s.35.
5.3. Manglende sakkyndig erklæring	s.35.
5.3.1. Generelt	s.35.
5.3.2. Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079 (Paranoid psykose-saken).	s.35.
5.3.2.1. Hvorfor var det ikke oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige i Paranoid psykose-saken?	s.37.
5.3.2.2. Oppsummering Paranoid psykose-saken	s.37.

Kapittel 6: Oppsummering og diskusjon	s.38.
6.1. Kort oppsummert hva gjennomgangen ovenfor har vist	s.38.
6.2. Stridende sakkyndige erklæringer	s.39.
6.2.1. Sakkyndige erklæringer bygget på faglige feil	s.39.
6.2.1.1. Forslag til lovregulering	s.40.
6.2.1.2. Spørsmål om straffansvar for de rettssakkyndige	s.41.
6.2.1.3. Mandatet	s.42.
6.2.2. Stridende skjønnsmessig sakkyndige erklæringer	s.42.
6.3. Manglende sakkyndig erklæring	s.43.
6.3.1. Generelt	s.43.
6.3.2. Manglende oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige	s.43.
6.3.2.1. Økt oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige	s.44.
6.4. Formidle den sakkyndige erklæringen	s.45.
6.4.1. Det korrekte innholdet i den sakkyndige erklæringen	s.45.
6.5. Økt kontroll av rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer	s.46.
6.5.1. Den rettsmedisinske kommisjon (heretter DRK)	s.46.
6.5.2. Oppnevning av flere rettssakkyndige i straffesaker	s.47.
Kapittel 7: Konklusjon	s.48.
7.1. Konklusjon	s.48.
Kapittel 8: Litteraturliste	s.49.
8.1 Bøker, rapporter, tidsskrifter, internettsider	s.49.
8.1.1. Bøker	s.49.
8.1.2. Rapporter, rundskriv og tidsskrifter	s.49.
8.1.3. Internettsider	s.49.
8.2 Forarbeider	s.50.
8.3 Lover, forskrifter	s.50.
8.3.1. Lover	s.50.
8.3.2. Forskrifter	s.50.
8.4 Rettspraksis	s.51.

Kapittel 2: Innledning

2.1. Presentasjon av problemstillingen

Temaet i oppgaven knytter seg til gjenåpning av straffesaker etter lov 22. mai 1981 nr. 25 om *rettergangsmåten i straffesaker* (heretter strpl.) § 391 nr. 3, med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer.¹ Med utgangspunkt i oppgavens tema blir hovedproblemstillingen:

Hvilke krav stiller gjeldende rett til sakkyndige erklæringer som grunnlag for å gjenåpne en straffesak til gunst for den siktede etter vilkårene i strpl. § 391 nr. 3?

Herunder reiser oppgaven to underproblemstillinger som skal bidra til å belyse hovedproblemstillingen:

[1] *Hva er årsakene til at nye sakkyndige erklæringer danner grunnlag for gjenåpning av straffesaker?*

[2] *Hvilke tiltak kan iverksettes for å bidra til at færre straffesaker gjenåpnes med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer?*

Hovedtyngden i oppgaven skal legges på innholdet i de alternative vilkårene i strpl. § 391 nr. 3: "ny omstendighet" og "nytt bevis", som igjen må "synes egnet til å føre til frifinnelse eller [...] en vesentlig mildere rettsfølge".

2.2. Aktualitet

2.2.1. Gjenåpning av straffesaker generelt

Gjenåpning av straffesaker har vært et omdiskutert tema i norsk rett i mange år. Diskusjonen nådde sin topp på 1990-tallet ved velkjente saker som Liland-saken, Bjugn-saken, Boomerang-sakene m.fl.² Gjenåpning av en rekke straffesaker på 1990-tallet bidro til en massiv kritikk av strafferettspleien. Kritikken utløste store politiske debatter som i 2001 førte til at reglene om gjenåpning i straffeprosessloven ble revidert, der en særskilt Kommissjon for gjenopptakelse av straffesaker (heretter gjenopptakelseskommisjonen) ble opprettet.³

¹ Den 1. januar 2008 ble begrepet *gjenopptakelse* i strpl. kap. 27 byttet ut med begrepet *gjenåpning*. Det er kun tale om en endring av terminologisk art. I det videre vil jeg anvende begrepet *gjenåpning*.

² Henholdsvis Rt 1994 s. 1149, Rt. 1994 s. 1372, Rt. 1995 s. 1155 og Rt. 1998 s. 11.

³ Lov 15. juni 2001 nr. 63 om endringer av straffeprosessloven mv. (*gjenopptakelse*). Endringene trådte i kraft den 1. januar 2004. Se ot.prp. nr. 70 (2000 – 2001) om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (*gjenopptakelse*).

Etter opprettelsen av gjenopptakelseskommissjonen har det foreligget en økt tilstrømning av straffesaker som begjæres gjenåpnet. Gjenopptakelseskommissjonen mottok i perioden 2004 til 2010 til sammen hele 1184 begjæringer om gjenåpning.⁴ Sammenliknet med perioden 1994 til 1999 der domstolene kun mottok 435 begjæringer.⁵ De siste årene har gjenåpning av straffesaker vært et hyppig omtalt tema både i media og blant befolkningen, da ledet an gjennom Treholt-saken som i følge uoffisielle målinger ble omtalt i hele 8103 saker i media i 2010.⁶

2.2.2. Gjenåpning av straffesaker med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer

Sakkyndige erklæringer som grunnlag for å gjenåpne en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3, har i etterkant av bl.a. Liland-saken og Fritz Moen-saken fått stor oppmerksomhet i norsk rett.⁷ Ved den ordinære straffesaksbehandlingen av Liland-saken og Fritz Moen-saken var det de sakkyndige erklæringene som i stor grad bidro til feilaktige domfellelser. Gjenåpning av de aktuelle straffesakene medførte derfor store debatter, både i befolkningen og blant politikerne. Debattene førte til at det ble oppnevnt en rekke juridiske utvalg som fremsatte forslag for å bedre kvaliteten på de sakkyndiges arbeid ved strafferettspleien.⁸

Gjenåpning av straffesaker med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer har også stått sentralt i nyere rettspraksis. Det ble nylig foretatt analyser av de straffesakene som er gjenåpnet av gjenopptakelseskommissjonen i perioden januar 2004 til mai 2009, hvor det fremkommer at 58 straffesaker i denne perioden ble gjenåpnet etter strpl. § 391 nr. 3.⁹ Dette utgjør hele 85 % av alle straffesaker som ble gjenåpnet av gjenopptakelseskommissjonen i denne perioden. Videre i analysen fremkommer det at av disse 58 sakene var det hele 32 straffesaker der sakkyndige erklæringer utgjorde et "nytt bevis" eller en "ny omstendighet".¹⁰ Dette utgjør hele 55 % av de straffesaker som gjenopptakelseskommissjonen gjenåpnet etter strpl. § 391 nr. 3 i denne perioden, og igjen 47 % av alle straffesaker som ble gjenåpnet av gjenopptakelseskommissjonen i perioden. Analysen illustrer at sakkyndige erklæringer de siste årene har vært det vanligste grunnlaget for å gjenåpne straffesaker.

⁴ http://www.gjenopptakelse.no/fileadmin/download/aarsrapport_2010.pdf (s. 5)

⁵ Se Ot.prp. nr.70 (2000-2001) s. 17-18.

⁶ <http://www.dagbladet.no/2010/12/29/nyheter/2010/nyhetsaker/engasjement/14879926/>

⁷ Henholdsvis Rt. 1994 s. 1149, Rt. 2003 s. 1389 og Gjenopptakelseskommissjonens sak nr: 200400198

⁸ Se NOU 1996:15 *Lilandsaken*, NOU 2007:7 *Fritz Moen og Norsk rettspleie* og NOU 2001:12 *Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*.

⁹ Se Jane Dullum, *Justisfeil i straffesaker - En analyse av saker behandlet av Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Gjenopptakelseskommissjonen) i perioden 2004 – 2009*, Oslo 2010 s. 96.

¹⁰ *Ibid.*

2.3. Begrepsavklaring

2.3.1. Rettsmiddel og rettskraft

En rettsavgjørelse kan angripes ved et rettsmiddel. Begrepet *rettsmiddel* "er fellesbetegnelse på de prosessuelle redskaper som står til partenes rådighet for å få rettsavgjørelser overprøvd".¹¹ Overprøving kan da enten skje ved en ny behandling ved samme domstol, eller ved en overordnet domstol.

Det sondres mellom ordinære rettsmidler og ekstraordinære rettsmidler. Det mest sentrale ordinære rettsmiddelet i norsk rett er reglene om anke som er regulert i strpl. kap. 23. Begrepet *anke* innebærer at en avsagt kjennelse, dom eller beslutning blir klagd inn for en høyere rettsinstans, med ønske om overprøving. Dersom en rettsavgjørelse er avgjort av tingretten, kan rettsavgjørelsen først ankes til lagmannsretten og igjen til Høyesterett, i samsvar med reglene i strpl. kap. 23.¹² Når en rettsavgjørelse ikke lenger kan angripes ved ordinære rettsmidler, er hovedregelen at rettsavgjørelsen er endelig avgjort. Rettsavgjørelsen blir da betegnet som *rettskraftig*.¹³ En rettsavgjørelse kan i utgangspunktet ikke omgjøres etter at den er rettskraftig. Borgernes rettsikkerhet skal først søkes ivaretatt gjennom de ordinære rettsmidlene.

Et ekstraordinært rettsmiddel gjør imidlertid unntak fra utgangspunktet om en rettsavgjørelses endelige rettskraftsvirkning. Det mest praktiske ekstraordinære rettsmiddelet i norsk rett er reglene om gjenåpning som er regulert i strpl. kap. 27. Begrepet *gjenåpning* innebærer at en rettskraftig rettsavgjørelse vil få en ny rettslig behandling ved domstolene, der rettsavgjørelsen som overprøves tilsidesettes.¹⁴ Gjennom reglene om gjenåpning i strpl. kap. 27, har lovgiver opprettet en sikkerhetsventil for partene i straffesaken til å få rettskraftige rettsavgjørelser prøvd på ny.

2.3.2. Sakkyndige og sakkyndige erklæringer

En *sakkyndig* er en person som innehar spesielt gode kunnskaper på et bestemt fagområde. Vedkommende omtales ofte som en ekspert innenfor sitt fagfelt. Hareide-utvalget har definert en sakkyndig slik:¹⁵

¹¹ Se NOU 2001:32 Rett på sak. Lov om tvisteløsning (tvisteloven) avsnitt 15.1.1.

¹² Imidlertid kan anke av bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet kun ankes til lagmannsretten, jf strpl. § 306 (2). Dette innebærer at en straffesak tilknyttet skyldspørsmålet vil være endelig avgjort etter ankebehandling i lagmannsretten.

¹³ Se strpl. § 50 (1).

¹⁴ Se Strpl. § 400 (1).

¹⁵ Hareide-utvalget avga en rapport til politidirektøren fra DNA-prosjektet 29. September 2006, som en oppfølging av NOU 2005:19.

”Vedkommende har en grunnleggende fagkompetanse- det vil si kjenner metodens faglige grunnlag, inkludert verdi og begrensning, feilkilder og farer. Han/hun er profesjonell i sitt arbeid og har stor grad av integritet. De slutninger den sakkyndige trekker, skal være basert på resultatene av de foretatte undersøkelser, og bør være i samsvar med internasjonalt aksepterte faglige normer og kvalitetskrav.”¹⁶

Begrepet sakkyndig brukes ofte i rettslig sammenheng, der domstolene innhenter sakkyndige til å bidra med opplysninger ved pådømmelse av en rettssak. Vedkommende omtales da ofte som en *rettssakkyndig*. Det foreligger en rekke ulike typer sakkyndighet som kan være aktuelle avhengig av den konkrete straffesaken. Eksempler er rettsmedisinsk sakkyndighet og rettspsykiatrisk sakkyndighet. En rettssakkyndig skal avgi en uttalelse på det aktuelle fagområdet i samsvar med rettens forespørsel. Den rettssakkyndiges vurderinger og uttalelser avgis i form av en *sakkyndig erklæring*.

2.4. Rettskildene

2.4.1. Rettskildene ved gjenåpning av straffesaker

Gjenåpning av straffesaker kan rettslig plasseres på strafferettens område, nærmere bestemt straffeprosessen. I lovgivningen er gjenåpning av straffesaker regulert i strpl. kap. 27. Den aktuelle bestemmelsen som skal behandles i denne oppgaven er nærmere regulert i § 391 nr. 3. Oppgaven tar utgangspunkt i ordlyden i strpl. § 391 nr. 3, hvor det nærmere innholdet skal belyses ut fra bestemmelsens forarbeider, rettspraksis, reelle hensyn og juridisk litteratur. Revisjonen av reglene om gjenåpning i straffeprosessloven medførte ingen endringer i de materielle vilkårene i § 391 nr. 3.¹⁷ Forarbeidsuttalelsene til den gamle loven vil dermed få betydning ved tolkningen av bestemmelsen.¹⁸ Likeledes vil rettspraksis tilknyttet den gamle loven være av betydning.¹⁹

Det kan her reises spørsmål om hvilken rettskildemessig vekt gjenopptakelseskommissjonens avgjørelser skal tillegges? Ettersom gjenopptakelseskommissjonen kan karakteriseres som et ”domstolsliknende organ”, vil avgjørelser avsagt av gjenopptakelseskommissjonen kunne betegnes

¹⁶ http://www.pf.no/asset/2929/1/2929_1.doc

¹⁷ Se Lov 15. juni 2001 nr. 63.

¹⁸ Se bl.a. Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) *Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)* og Ot.prp. nr. 78 (1992-1993) *Om lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (to-instansbehandling, anke og juryordning)*.

¹⁹ Det kan reises spørsmål om kjennelser avsagt av Høyesteretts Kjæremålsutvalg vedrørende gjenopptakelse kan binde gjenopptakelseskommissjonen? Bakgrunnen for spørsmålet er at kjennelser avsagt av Høyesteretts kjæremålsutvalg ikke beror på en omfattende begrunnelsesplikt. I og med at det heller ikke oppstilles noen utdypet begrunnelsesplikt for avgjørelser avsagt av gjenopptakelseskommissjonen, er det vanskelig å se hvilke rettskilder som ligger til grunn for kommissjonens beslutning. Imidlertid har gjenopptakelseskommissjonen i praksis ansett seg bundet av kjennelser avsagt av Høyesterett.

som rettspraksis i tilsvarende grad som avgjørelser avsagt ved de ordinære domstolene.²⁰ Videre er det kun gjenopptakelseskommisjonen som har kompetanse til å vurdere om en straffesak skal gjenåpnes, noe som innebærer at gjenopptakelseskommisjonens avgjørelser vil kunne tillegges betydelig rettskildemessig vekt.

2.4.2. Rettskildene ved oppnevning av rettssakkyndige

Oppnevning av rettssakkyndige i straffesaker kan rettslig plasseres på straffeprosessens område. Reglene om oppnevning av rettssakkyndige er generelt regulert i strpl. kap. 11. I strpl. kap. 13 reguleres det spesielt i hvilke tilfeller rettspsykiatrisk sakkyndige skal oppnevnes.²¹ For å avgjøre i hvilke tilfeller strafferettspleien har behov for rettssakkyndig bistand, må lovbestemmelsene i kap. 11 og kap. 13 sees i sammenheng med strpl. § 294. Oppgaven tar utgangspunkt i ordlyden i de aktuelle lovbestemmelsene, hvor det nærmere innholdet skal fastlegges ut fra forskriftsbestemmelser, forarbeider, rettspraksis, juridisk litteratur og reelle hensyn.

2.5. Avgrensning og videre disposisjon

2.5.1. Nærmere avgrensning

Gjenåpning utgjør et ekstraordinært rettsmiddel både innenfor straffeprosessen og sivilprosessen. Ettersom oppgavens problemstilling knytter seg til reglene i straffeprosessloven, avgrenses oppgaven mot gjenåpning som ekstraordinært rettsmiddel innenfor sivilprosessen. Reglene i strpl. kap. 27 gjelder først og fremst ved gjenåpning av rettskraftige dommer.²² I tillegg gjelder reglene også ved gjenåpning av visse kjennelser og beslutninger.²³ Siden problemstillingen i oppgaven fokuserer på gjenåpning av rettskraftige dommer, avgrenses oppgaven mot gjenåpning av kjennelser og beslutninger.

Problemstillingen i oppgaven knytter seg til de tilfeller hvor det er sakkyndige erklæringer som utgjør en "ny omstendighet" eller et "nytt bevis" etter strpl. § 391 nr. 3. Dermed avgrenses oppgaven mot andre nye omstendigheter eller bevis som kan medføre gjenåpning etter bestemmelsen.

²⁰ Rt. 2010 s. 1170 (avsnitt 35).

²¹ I strpl. kap. 13 reguleres det også i hvilke tilfeller det skal foretas en personundersøkelse av den siktede av en personundersøker. Reglene om oppnevning av personundersøkere skal holdes utenfor denne fremstillingen.

²² Se strpl § 389 (1).

²³ Se Strpl § 401.

2.5.2. Videre disposisjon

I det videre skal først gjenåpningsinstituttet behandles nærmere, herunder hvilken funksjon gjenopptakelseskommisjonen har. Deretter skal det redegjøres for innholdet i strpl. § 391 nr. 3, herunder de hensyn som ligger til grunn for bestemmelsen. Dernest skal det redegjøres for strafferettspleiens behov for rettsakkyndig bistand ved pådømmelse av en straffesak.

I oppgavens hoveddel skal det foretas en gjennomgang av konkrete typetilfeller som erfaringsmessig har medført gjenåpning av straffesaker med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring. Det skal sondres mellom tilfeller hvor det ved den ordinære straffesaksbehandlingen er avgitt en sakkyndig erklæring, og tilfeller hvor det ikke er avgitt en sakkyndig erklæring. Det skal både fokuseres på tilfeller hvor den sakkyndige erklæringen knytter seg til helt nye omstendigheter som ikke tidligere er behandlet i straffesaken, og tilfeller hvor den sakkyndige erklæringen bestrider pådømte omstendigheter. Med utgangspunkt i typetilfellene skal det drøftes mulige årsaker til at nye sakkyndige erklæringer på et senere tidspunkt har dannet grunnlag for gjenåpning etter strpl. § 391 nr. 3. På bakgrunn av de kartlagte årsakene skal det drøftes mulige tiltak som kan iverksettes for å redusere antall straffesaker som gjenåpnes. For å få frem helheten i gjeldene rett, skal det også behandles tiltak som nylig er iverksatt, samt tiltak som har eksistert i strafferettspleien over lengre tid.

I 2010 ble det avgitt en rapport fra instituttet for kriminologi og retts sosiologi, hvor straffesaker som er gjenåpnet av gjenopptakelseskommisjonen i perioden januar 2004 til mai 2009 er analysert.²⁴ Rapporten vil i stor grad anvendes som grunnlag for videre analyse og drøftelse i oppgaven.

²⁴ Dullum (2010).

Kapittel 3: Nærmere om gjenåpningsinstituttet

3.1. Generelt

Utgangspunktet er at den ordinære straffesaksbehandlingen skal føre til en materielt korrekt og endelig dom som binder partene i straffesaken. Dette utgangspunktet medfører at det i prinsippet ikke forligger behov for å gjenåpne straffesaker etter strpl. § 391 nr. 3. Imidlertid er det ikke mulig å eliminere enhver risiko for uriktige domfellelser. Derfor er det et overordnet mål i det norske rettssystemet å øke muligheten for å gjenåpne en straffesak i tilfeller hvor den ordinære straffesaksbehandlingen beror på feil eller mangler. Gjenåpningsinstituttet utgjør således en sentral rettssikkerhetsgaranti i det norske rettssystemet.

3.1.1. Hvilke straffesaker kan gjenåpnes?

Det fremkommer fra strpl. § 389, jf § 50 (1), at en forutsetning for å kunne gjenåpne en straffesak er at straffesaken er "avgjort ved rettskraftig dom".²⁵ Det er bare den siktede og påtalemyndighetene som kan fremsette begjæring om å gjenåpne en straffesak, jf ordlyden "en part" i strpl. § 389 (1). Imidlertid foreligger det ingen begrensninger for hvor mange ganger partene kan begjære gjenåpning av samme straffesak.²⁶ Det opereres heller ikke med noen tidsfrist for når en straffesak kan begjæres gjenåpnet. Det er hensynet til en materielt korrekt domstolsavgjørelse som begrunner partenes vide adgang til å fremsette gjenåpningsbegjæringer for gjenopptakelseskommissjonen.

Videre fremkommer det fra strpl. § 389 (1) at vilkårene i strpl. § 391 nr. 3 må være oppfylt for at en begjæring om gjenåpning skal kunne tas til følge.²⁷ Gjenåpningsbegjæringen kan knytte seg til skyldspørsmålet, straffespørsmålet, så vel som andre spørsmål i straffesaken. Det avgjørende er at spørsmålet har fått en rettslig avklaring ved den ordinære straffesaksbehandlingen. En begjæring om gjenåpning må fastsettes skriftlig. Begjæringen må angi det påståtte grunnlaget for gjenåpningen, og vedlegge de bevis som ligger til grunn for begjæringen.²⁸

²⁵ Det henvises til avsnitt 2.3.1 ovenfor hvor begrepet *rettskraft* er nærmere behandlet.

²⁶ Se bl.a. gjenopptakelseskommissjonen sak 2004-00018.

²⁷ Vilkårene i strpl § 391 nr. 3 skal behandles nærmere i avsnitt 3.2 nedenfor.

²⁸ Strpl. § 394 (1).

3.1.2. Gjenopptakelseskommissjonen

Det fremkommer innledningsvis at gjenopptakelseskommissjonen ble opprettet ved revisjon av straffeprosesslovens regler om gjenåpning i 2001.²⁹ Gjenopptakelseskommissjonen består av fem faste medlemmer og tre varamedlem som alle er oppnevnt av Kongen i statsråd.³⁰ Gjenopptakelseskommissjonen er et uavhengig forvaltningsorgan, noe som i strpl. § 395 (4) har gitt seg utslag ved at kommissjonen "ikke [kan] instrueres om sin utøving av myndighet".³¹

Ettersom gjenopptakelseskommissjonen er et forvaltningsorgan, plikter organet å ivareta en rekke forvaltningsrettslige saksbehandlingsregler. Det fremkommer imidlertid fra lov 10. februar 1967 *om behandlingssåten i forvaltningssaker* (heretter fvl.) § 4, at de forvaltningsrettslige reglene ikke kommer til anvendelse ved "saker som behandles etter rettspleielovene". Imidlertid oppstiller straffeprosessloven egne saksbehandlingsregler for straffeprosessen. I strpl. kap. 27 pålegges gjenopptakelseskommissjonen særskilt en utrednings- og en veiledningsplikt ved behandling av gjenåpningsbegjæringer.³² Strafferettspleien ivaretar således de forvaltningsrettslige saksbehandlingsreglene på en tilfredsstillende måte.

Gjenopptakelseskommissjonen skal fungere som et kontrollinstitutt for de norske domstolene. Kommisjonens hovedoppgave er å avgjøre om en straffesak som er rettskraftig avgjort skal få en ny rettslig behandling ved domstolene. Det er gjenopptakelseskommissjonen som aktivt og grundig skal søke å klargjøre de faktiske og de rettslige sidene av straffesaken, for deretter å avgjøre om vilkårene for å gjenåpne straffesaken er oppfylt.³³ Gjenopptakelseskommissjonens oppgave er kun å ta stilling til de gjenåpningsbegjæringer som kommissjonen forelegges, noe som innebærer at det ligger utenfor kommissjonens arbeidsoppgaver å undersøke domstolenes praksis generelt.³⁴

²⁹ Se Lov 15. juni 2001 nr. 63.

³⁰ Strpl. § 395 (1), (2).

³¹ Imidlertid oppstilles det her en reservasjon i strpl. § 351 (1), jf strpl. § 400 (4). Fra bestemmelsen fremkommer det at i de tilfeller hvor påtalemyndigheten har begjært gjenåpning til gunst for siktede kan ikke gjenopptakelseskommissjone pådømme endringer som er til skade for siktede.

³² Se Strpl. §§ 397 (1) og 398 (1).

³³ Se strpl § 398 (1).

³⁴ Se bl.a. gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079.

Gjenopptakelseskommissjonen skal foreta en selvstendig ny prøving av de straffesakene som begjæres gjenåpnet.³⁵ Det oppstilles imidlertid ikke krav om at gjenopptakelseskommissjonen skal realitetsbehandle alle gjenåpningsbegjæringer som forelegges kommissjonen. I strpl. § 397 (3) fremkommer det at:

”[G]jelder begjæringen en avgjørelse som etter sin art ikke kan gjenåpnes, eller inneholder den ingen grunn som etter loven kan føre til gjenåpning, kan kommissjonen uten nærmere behandling forkaste begjæringen etter reglene om kjennelse. Det samme gjelder hvor begjæringen av andre grunner åpenbart ikke kan føre frem.”

Straffeprosessloven § 397 (3) gir uttrykk for at gjenopptakelseskommissjonen kan sile ut de gjenåpningsbegjæringer som klart faller utenfor de lovhjemlede bestemmelser, samt de gjenåpningsbegjæringer som av andre grunner åpenbart ikke vil føre frem. Imidlertid medfører den forvaltningsrettslige veiledningsplikten at gjenopptakelseskommissjonen må underrette om årsaken til at kommissjonen har avvist begjæringen. Regelen i strpl. § 397 (3) kan begrunnes ut fra prosessøkonomiske hensyn, da det ikke vil være særlig hensiktsmessig å bruke unødvendige ressurser på å behandle gjenåpningsbegjæringer som åpenbart ikke vil føre frem. Regelen ivaretar også hensynet til fornærmede, som vil kunne føle en stor belastning dersom åpenbart grunnløse gjenåpningsbegjæringer måtte realitetsbehandles.

I de tilfeller gjenopptakelseskommissjonen beslutter at vilkårene i strpl. § 391 nr. 3 er oppfylt, skal påtalemyndighetene ta ut en ny tiltalebeslutning. Straffesaken henvises deretter ”til ny fullstendig behandling ved en domstol som er sideordnet den rett som har avsagt den angrepne dom”.³⁶ Avgjørelser avsagt av gjenopptakelseskommissjonen kan i utgangspunktet ikke påklages.³⁷ Imidlertid vil det være mulig å angripe en avgjørelse avsagt av gjenopptakelseskommissjonen med sivil søksmål.³⁸

Før opprettelsen av gjenopptakelseskommissjonen var det den domstolen som hadde avsagt den rettskraftige dommen som besluttet om straffesaken skulle gjenåpnes. I de tilfeller hvor gjenåpningsbegjæringen ble tatt til følge, skulle straffesaken på nytt føres for den rett som hadde

³⁵ Her kan det imidlertid oppstilles to unntak: Det følger av strpl § 400 (5) første punktum at i de tilfeller hvor den siktede er død, skal retten forkaste begjæringen eller avsi frifinnende dom uten hovedforhandlinger. Videre følger det av strpl § 400 (5) andre punktum at dersom påtalemyndigheten samtykker kan det avsies frifinnende dom uten hovedforhandling.

³⁶ Strpl. § 400 (1).

³⁷ Strpl. § 395 (3) første punktum.

³⁸ Se Ot.prp. nr. 70 (2000-2001) s. 108.

avsagt den angrepne dommen. Tidligere var det også den parten som begjærte gjenåpning av straffesaken som hadde hovedansvaret for å fremlegge all den informasjon som gjenåpningsbegjæringen skulle behandles på grunnlag av. Den tidligere ordningen ble utsatt for store politiske debatter. I forarbeidsuttalelser til revisjonen av straffeprosesslovens regler om gjenåpning i 2001 ble det gitt uttrykk for at: "[G]jeldende ordningen gir grobunn for mistanke om at kollegiale hensyn kan påvirke dommernes holdning til gjenopptakelsesspørsmålet. [...] Det ble også vist til at behandling i en egen klagerett er egnet til å styrke allmennhetens tillit til de avgjørelsene som treffes i gjenopptakelsessaker."³⁹

3.2. Rettslig grunnlag for gjenåpning

3.2.1. Presentasjon av regelen om gjenåpning i strpl. § 391 nr. 3

Straffeprosessloven § 391 nr. 3 er den mest praktiske gjenåpningsbestemmelsen til gunst for den siktede.⁴⁰ Bakgrunnen er at bestemmelsen er en sekkebestemmelse som har et svært vidt nedslagsfelt. Ordlyden i strpl. § 391 første ledd nr. 3 lyder:

"Til gunst for siktede kan gjenåpning kreves:

(1) [...]

(2) [...]

(3) når det opplyses en ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvising eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge[...]."

Det kan her reises spørsmål om hvilken terskel som skal legges til grunn ved vurderingen av om vilkårene i strpl. § 391 nr. 3 er oppfylt? For å fastlegge terskelen for anvendelse av vilkårene i bestemmelsen, må det ses hen til de hensyn som bestemmelsen er bygget på.

3.2.2. Hovedhensynene bak regelen om gjenåpning i strpl. § 391 nr. 3

I forarbeidsuttalelser har lovgiver gitt uttrykk for at adgangen til å gjenåpne er rettskraftig dom i utgangspunktet "må være snever".⁴¹ Uttalelsen er fulgt opp i bl.a. Rt. 2003 s. 940, hvor det ved anvendelse av strpl. § 391 nr. 3 uttales at "[f]orskjellene ved bevisføringen og bevisbedømmelsen tilsier at retten bør vise tilbakeholdenhet med å tillate gjenopptakelse, jf. Rt-2000-2142 på side

³⁹ Ot. prp. nr. 70 (2000-2001) s. 6.

⁴⁰ Se Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud, *Straffeprosessloven med kommentarer* bind II, 3. utgave, Oslo 2001 s. 1224 og Dullum (2010) s. 46.

⁴¹ Se NOU 2001:32 avsnitt 3.2.15. Forarbeidsuttalelsen er avgitt i tilknytning til tvistemålsloven, men er antatt å gjelde tilsvarende for strafferettspleien.

2150".⁴² Til grunn for uttalelsene ligger en avveining av en rekke ulike hensyn som gjenåpningsinstituttet er bygget på.

Utgangspunktet er at den ordinære straffesaksbehandlingen fungerer som konfliktløser og avsier en endelig dom som binder partene i straffesaken. På denne bakgrunn vil en for vid adgang til å gjenåpne straffesaker undergrave de ordinære domstolenes funksjon i det norske rettssystemet.⁴³ Rettskraftvirkningene og domstolenes autoritet trekker i retning av at det bør oppstilles en høy terskel for å gjenåpne straffesaker etter strpl. § 391 nr. 3.

Hensynet til den fornærmede i straffesaken tilsier også at det skal utvises varsomhet med å gjenåpne straffesaker etter strpl. §391 nr. 3. Bakgrunnen er at den fornærmede har innrettet seg etter den rettskraftige dommen, noe som da trekker i retning av at en rettskraftig dom bør være endelig. Hensynet til den fornærmedes innrettelse vil gjøre seg sterkere gjeldende etter hvert som tiden går. Terskelen for å gjenåpne en straffesak bør derfor øke i takt med den tid som går før straffesaken begjæres gjenåpnet.

I samme retning trekker de prosessøkonomiske hensyn. Bakgrunnen er at gjenåpning av straffesaker er en tidkrevende prosess som medfører bruk av store ressurser, både i form av arbeidskraft og økonomiske utgifter, for det offentlige vel som den private part. De prosessøkonomiske hensyn tilsier at behovet for å gjenåpne en straffesak vil variere ut fra sakens art og karakter, noe som innebærer at det ved hver enkelt gjenåpningsbegjæring må foretas en konkret vurdering av behovet for å gjenåpne straffesaken.

Imidlertid strider det mot den alminnelige rettsfølelse å pådømme uskyldige for straffbare handlinger, uavhengig av den konkrete straffesakens art og karakter. Adgangen til å gjenåpne en straffesak er i utgangspunktet begrunnet ut fra hensynet til den domfeltes rettsikkerhet. Videre er det et overordnet mål at det norske rettssystemet skal bygges opp under borgernes tillit, der strafferettspleien skal medføre materielt korrekte rettsavgjørelser. På denne bakgrunn vil feilaktige dommer skade tilliten til det norske rettssystemet, og det vil også være i rettssystemets egen interesse å få tvilsomme dommer gjenåpnet. Hensynet til borgernes rettsikkerhet og tilliten til det

⁴² Se nærmere om middelbar og umiddelbar bevisføring i avsnitt 3.2.4 nedenfor.

⁴³ Se NOU 2001:32 avsnitt 15.6.4. Forarbeidsuttalelsen er avgitt i tilknytning til tvistemålsloven, men er antatt å gjelde tilsvarende for strafferettspleien.

norske rettssystemet trekker i retning av at det bør foreligge en vid adgang til å gjenåpne straffesaker.

Ved avgjørelsen av om vilkårene for å gjenåpne en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3 er oppfylt, bør det foretas en avveining mellom de ulike hensyn som ligger til grunn for bestemmelsen. Utgangspunktet må være at man i den norske strafferettspleien skal søke å unngå uriktige domfellelser. Imidlertid vil det ikke være særlig hensiktsmessig dersom enhver som er uenig i resultatet i en rettskraftig dom vil kunne fremskaffe nye omstendigheter som grunnlag for å gjenåpne en straffesak. Etter dette kan det i samsvar med forarbeidsuttalelsene konkluderes med at terskelen for å gjenåpne en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3 er høy, men ikke uoppnåelig.

3.2.3. Det nærmere innholdet i strpl. § 391 nr. 3

3.2.3.1. Nye omstendigheter

For å gjenåpne en straffesak stiller strpl. § 391 nr. 3 først krav om at det må fremsettes en "ny omstendighet" eller "et nytt bevis". Ordlyden oppstiller her alternative vilkår, noe som innebærer at det er uten rettslig betydning om den sakkyndige erklæringen omfattes av det ene eller det andre vilkåret.⁴⁴ Vilrårene vil også til en viss grad overlappe hverandre.⁴⁵ I oppgaven skal det forsøkes å skille mellom vilrårene så lenge det er hensiktsmessig. I de tilfeller hvor begge vilrårene behandles under ett vil begrepet *nye omstendigheter* anvendes.

Med ordlyden "nytt" bevis og "ny" omstendighet forstår man forhold som ikke tidligere er fremsatt for verken domstolene eller gjenopptakelseskommisjonen, og da heller ikke har innvirket på pådømmelsen av straffesaken. Det er uten betydning om partene kjente til de aktuelle omstendighetene ved den ordinære straffesaksbehandlingen. Ordlyden gir lite veiledning til bestemmelsens nærmere innhold. Imidlertid innebærer rettskraftregelens negative virkning at ordlyden stiller krav til at de nye omstendighetene må tilfører straffesaken noe nytt.⁴⁶

Det kan reises spørsmål om bevisene eller omstendighetene vil kunne karakteriseres som "nye" dersom de tidligere er påberopt? Bakgrunnen for spørsmålet er at den domfelte ofte har fremlagt beviset eller omstendigheten enten ved ankebehandlingen for domstolene eller tidligere for

⁴⁴ Se Bratholm (2008) s. 27.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Se Strpl. § 51 (1).

gjenopptakelseskommissjonen, men da med feil betoning eller feil nyansering. Spørsmålet er problematisk da det nye beviset eller omstendigheten ofte vil være tilknyttet ny dokumentasjon, samtidig som det aktuelle beviset eller omstendigheten er det samme som er påberopt tidligere.

Fra nyere rettspraksis kan det utledes at det avgjørende er om de "nye" omstendighetene tidligere har vært gjenstand for drøftelse, enten for domstolene eller gjenopptakelseskommissjonen.⁴⁷ Forutsetningen for utformingen av strpl. § 391 nr. 3 var at nye vurderinger av gamle forhold skulle være tilstrekkelig for gjenåpning.⁴⁸ Det er altså tilstrekkelig at de nye omstendighetene knytter seg til en ny vurdering av det samme materialet som lå til grunn ved pådømmelsen av straffesaken. Bakgrunnen for ordlydens vide nedslagsfelt er hensynet til at strafferettspleien skal medføre materielt korrekte avgjørelser. Rt. 2003 s. 940 (Teigen-saken) kan her anvendes som illustrasjon.⁴⁹ I Teigen-saken ble det begjært gjenåpning med grunnlag i nye rettsmedisinsk sakkyndige erklæringer, som bestred foreliggende sakkyndig erklæring i straffesaken. De nye sakkyndige erklæringene knyttet seg til nye vurdering av det samme materialet som foreliggende erklæring bygget på. De nye sakkyndige erklæringene endret bevisvurderingen i straffesaken, og Høyesterett konkluderte med at de nye rettsmedisinske erklæringene måtte "anses som et nytt bevis".

Dersom de "nye" omstendighetene ikke tilfører straffesaken noe nytt, vil gjenopptakelseskommissjonen avvise gjenåpningsbegjæringen.⁵⁰ Gjenopptakelseskommissjonen vil da begrunne avvisningen med at gjenopptakelseskommissjonen ikke er en rettsmiddelinstant.⁵¹

Med ordlyden "omstendighet" kan man forstå bestemmende faktorer eller forhold. I juridisk litteratur brukes ofte *rettsfakta* som et annet begrep om ordlyden.⁵² Begrepet *rettsfakta* kan defineres som forhold eller faktorer som har umiddelbar rettslig betydning i straffesaken. Eksempler på rettsfakta kan være en nødvergesituasjon som medfører straffrihet eller at den siktede anses utilregnelig i gjerningsøyeblikket.⁵³ Gjenopptakelseskommissjonens sak nr: 2008 0079 (Paranoid

⁴⁷ Se bl.a. gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2004-00018 og sak nr: 2004-00066.

⁴⁸ Se Johs Andenæs, Norsk *Straffeprosess* bind II, tredje utgave Oslo 2000 s. 132.

⁴⁹ Se utførlig behandling av Rt. 2003 s. 940 nedenfor i avsnitt 5.2.1.2.

⁵⁰ Se bl.a. gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2004-00058, sak nr: 2004-00063 og sak nr: 2004-00153

⁵¹ Se bl.a. gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2006 0111.

⁵² Se Jo Hov, *Innføring i prosess*, Oslo 2010 s. 986.

⁵³ Se lov 22. mai 1902 nr. 10 *almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)* (heretter strl.) henholdsvis § 48 og § 44.

psykose-saken) kan her anvendes som illustrasjon.⁵⁴ I Paranoid psykose-saken ble det begjært gjenåpning med grunnlag i en ny rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring, som gav uttrykk for at den domfelte var utilregnelig ved gjerningstidspunktet. Den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen hadde umiddelbar rettslig betydning i straffesaken, og gjenopptakelseskommisjonen konkluderte med at "den nye rettspsykiatriske erklæringene [utgjorde] en ny omstendighet".

Med ordlyden "bevis" forstår man forhold som bekrefter at en påstand er sann. I juridisk litteratur brukes ofte *bevismidler* som et annet begrep om ordlyden.⁵⁵ Begrepet *bevismidler* innebærer midler partene i straffesaken anvender for å påvirke retten til å legge et bestemt faktum til grunn. Ordlyden omfatter både tilfeller hvor det fremsettes et helt nytt bevismiddel, samt tilfeller hvor det fremsettes et bevismiddel som endrer bevissituasjonen i straffesaken. Eksempler på bevismidler kan være dokumentbevis eller nye tekniske funn. Gjenopptakelseskommisjonen sak nr: 20080064 (Fartsovertredelse-saken) kan her anvendes som illustrasjon. Den domfelte hevdet i Fartsovertredelse-saken at han ikke hadde holdt den farten som han ble domfelt for. Den 31. mars 2008 ble det begjært gjenåpning av straffesaken med grunnlag i to sakkyndige uttalelser fra Norges Automobilforbund, datert 17.08.2007 og 18.03.2008. Gjenopptakelseskommisjonen avviste uttalelsen datert 17.08.2007, da denne tidligere hadde vært gjenstand for drøftelse ved ankebehandlingen. Imidlertid utgjorde dokumentbeviset datert 18.03.2008 et nytt bevismiddel, og erklæringen ble ansett "som et nytt bevis" i straffesaken.

Ovenfor er det trukket opp grenser mellom de alternative vilkårene "ny omstendighet" og "nytt bevis". Imidlertid er grensene som nevnt uten rettslig betydning, og i praksis vil vilkårene i stor grad flyte over i hverandre. Et eksempel er at man i praksis karakteriserer en ny rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring, som har umiddelbar rettslig betydning i straffesaken, som et nytt bevismiddel.

På bakgrunn av gjennomgangen ovenfor kan en sakkyndig erklæring både karakteriseres som en "ny omstendighet" og et "nytt bevis" etter strpl. § 391 nr. 3. Således kan en sakkyndig erklæring både fungere som bevis og som moment ved klarlegging av de faktiske forhold i en straffesak.

⁵⁴ Se utførlig behandling av gjenopptakelseskommisjonen sak nr: 2008 0079 nedenfor i avsnitt 5.3.2.

⁵⁵ Se Hov (2010) s. 987.

3.2.3.2. Rimelig mulighet for mildere sanksjon

Straffeprosesslovens § 391 nr. 3 stiller videre krav til at de nye omstendighetene "må synes egnet til" å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge. Ordlyden oppstiller krav om at det må foreligge en rimelig mulighet for at de påberopte omstendighetene vil lede til en av de oppramsede virkningene. Imidlertid oppstilles det ikke krav om at det må foreligge sannsynlighetsovervekt.⁵⁶ Bakgrunnen er at en rimelig mulighet vil være tilstrekkelig for å skape tvil om riktigheten av den rettskraftige dommen.

Alternativet "frifinnelse" innebærer at det må foreligge en rimelig mulighet for at de nye omstendighetene medfører en endring i straffbarhetsbetingelsene. Alternativet "avvisning" benyttes i praksis i de tilfeller hvor det fremskaffes en eldre rettskraftig dom. Det siste alternativet "anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge" omfatter de tilfeller hvor de nye omstendighetene med rimelig mulighet vil kunne medføre bruk av en lemepligere bestemmelse eller sanksjon.

Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2007 0121 (Bevisbilde-saken) kan her anvendes som illustrasjon. I Bevisbilde-saken slo gjenopptakelseskommissjonen fast at den domfelte hadde fremlagt et "nytt bevis" etter strpl. § 391 nr. 3. Imidlertid konkluderte kommissjonen med at det nye beviset ikke endret "det totale bevisbildet i saken", og gjenopptakelseskommissjonen nektet derfor straffesaken gjenåpnet. Bildebevis-saken illustrerer at det ikke er tilstrekkelig å kun fremsette nye omstendigheter i straffesaken. Det må foreligge en rimelig mulighet for at de nye omstendighetene endrer bevissituasjonen i straffesaken.

3.2.4. Gjenopptakelseskommissjonens vurderinger etter strpl § 391 nr. 3

Utgangspunktet er at gjenopptakelseskommissjonen skal foreta en fyllestgjørende vurdering av alle de moment og bevis som fremkommer i straffesaken, for deretter å avgjøre om vilkårene etter strpl. § 391 nr. 3 er oppfylt. I denne forlengelse har gjenopptakelseskommissjonen uttalt at "[v]urderingstemaet vil være betydningen av de nye omstendigheter eller bevis dersom de hadde foreligget for retten da saken ble pådømt, sett i sammenheng med de øvrige bevis og omstendigheter som forelå for den dømmende rett".⁵⁷ I samsvar med uttalelsen skal de nye

⁵⁶ Se bl.a. Rt. 2003 s. 940, Rt. 2003 s. 1389 og Rt. 2002 s. 1726.

⁵⁷ Se gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079.

omstendighetene sees opp mot bevissituasjonen som forelå ved den ordinære straffesaksbehandlingen.

Imidlertid vil gjenopptakelseskommisjonens vurderinger ofte finne sted lenge etter den ordinære straffesaksbehandlingen, noe som medfører at bevissituasjonen kan være svekket. En rekke bevis kan være spolert, forsvunnet eller ødelagt. Avgjørelsen som treffes av gjenopptakelseskommisjonen vil i utgangspunktet bero på en middelbar bevisvurdering, sammenliknet med den umiddelbare bevisvurderingen som foretas ved de ordinære domstolene.⁵⁸

En *middelbar bevisførsel* innebærer at gjenopptakelseskommisjonen vurderer det nedtegnede materialet som ble fremsatt ved den ordinære straffesaksbehandlingen, i motsetning til en *umiddelbar bevisførsel* der bevisene føres direkte for domstolen. Bevisumiddelbarhet er et bærende prinsipp i norsk straffeprosess, og gir domstolene best mulig grunnlag for å vurdere foreliggende bevissituasjon. En middelbar bevisførsel kan derfor vanskeliggjøre vurderingen av om vilkårene for å gjenåpne straffesaken etter strpl. § 391 nr. 3 er til stede.

⁵⁸ Det kan her bemerkes at bevisførselen for Høyesterett vil være middelbar etter strpl. § 340 første punktum, men se unntak i strpl. § 340 andre og tredje punktum.

Kapittel 4: Rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer

4.1. Generelt

Ved pådømmelse av en straffesak skal domstolene avgjøre om den siktede har utvist tilstrekkelig skyld i samsvar med gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Det avgjørende er at skyld må være bevist utover en hver rimelig tvil. I strpl. § 294 har derfor lovgiver ilagt domstolene det overordnede ansvaret for straffesakens "fullstendige opplysning". Ordlyden innebærer at retten er ansvarlig for at alle de forhold som vil kunne være av betydning for pådømmelse av straffesaken må frembringes.

Imidlertid er straffeprosessen organisert som en partsprosess, noe som innebærer at påtalemyndigheten er opprettet for å ivareta det offentliges interesser i straffesaken. I praksis er det påtalemyndigheten som leder etterforskningen i en straffesak. På etterforskningsstadiet innhenter påtalemyndighetene tilstrekkelig informasjon for å avgjøre påtalespørsmålet i straffesaken. Deretter oversendes eventuelt straffesaken til domstolene for pådømmelse. Påtalemyndigheten har ingen egeninteresse i straffesakens utfall, og skal "søke å klarlegge både det som taler mot [siktede] og det som taler til fordel for [siktede]".⁵⁹ Når en straffesak oversendes domstolene for pådømmelse, er det først i de tilfeller hvor domstolene mener at straffesaken ikke er fullstendig opplyst at domstolenes ansvar etter strpl. § 294 blir aktuelt.

4.1.1. Behovet for rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer i straffesaker

Ved avgjørelsen av om den siktede har utvist tilstrekkelig skyld for pådømmelse i samsvar med gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, skal domstolene sammenholde det faktum som er lagt til grunn i straffesaken med jussen på det aktuelle rettsområdet. En fagdommer har imidlertid sin hovedekspertise i jussen, og det er ikke alltid domstolene innehar tilstrekkelig kompetanse og kunnskap til å vurdere alle de faktiske sidene av en straffesak. Selv om en fagdommer gjennom erfaring vil kunne opparbeide seg generell kompetanse i analysering av fakta, vil selv en erfaren fagdommer ikke inneha tilstrekkelig kunnskap til å vurdere et hvert tilfelle som kommer for retten.⁶⁰ På denne bakgrunn er det i juridisk litteratur uttalt at "[a]lle organiserte samfunn har behov for naturvitenskaplig og medisinsk ekspertise å støtte seg på i utøvelsen av rettsstaten."⁶¹

⁵⁹ Dette følger av objektivitetsprinsippet som er nedfelt i strpl. § 226 (3).

⁶⁰ Per Brandtzæg og Ståle Eskeland, *Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid*. Oslo 2007 s. 17.

⁶¹ Se Brandtzæg/Eskeland (2007) s. 115.

Med utgangspunkt i det ovenfor nevnte foreligger det etter strpl. § 294 behov for sakkyndig bistand i de tilfeller hvor domstolene ikke besitter tilstrekkelig kompetanse til å klarlegge faktum i straffesaken. De rettsakkyndige skal gjennom å uttale seg om de faktiske forhold bidra til straffesakens "fullstendige opplysning" etter strpl. § 294. I avsnitt 3.2.3.1. ovenfor er det slått fast at en sakkyndig erklæring både kan fungere som bevis og som moment ved klarlegging av de faktiske forhold i en straffesak. Det kan bl.a. dreie seg om faktiske vurderinger knyttet til rettsmedisinske eller rettspsykiatriske begrep.

I juridisk litteratur er det uttalt at "[s]annhetskravet, sammenholdt med rettens kunnskapsnivå, bestemmer [...] behovet" for sakkyndig bistand i straffesaken.⁶² Det må i hver konkrete straffesak foretas en helhetsvurdering av hva som skal til for å opplyse straffesaken på en tilfredsstillende måte. Ved vurderingen av hva som skal til for at straffesaken opplyses tilstrekkelig, skal det tas hensyn til hva som er rimelig, praktisk og økonomisk forsvarlig. Ettersom faktum og juss stadig blir mer og mer komplekst, vil behovet for faglig objektiv ekspertise øke med tiden.

4.1.2. Ulike typer sakkyndige

Det fremkommer fra strpl. § 149 at det må skilles mellom rettsoppnevnt sakkyndige og sakkyndige vitner. En *rettsoppnevnt sakkyndig* kan karakteriseres som en sakkyndig retten har oppnevnt for å bistå retten med sikte på å få fremlagt en objektiv sakkyndig vurdering knyttet til særskilte spørsmål i straffesaken.⁶³ Et *sakkyndig vitne* vil befinne seg i en mellomstilling mellom et normalt vitne og en rettsoppnevnt sakkyndig.⁶⁴ Et sakkyndig vitne er innkalt av partene selv til å avgi en sakkyndig uttalelse i straffesaken. Partene vil normalt innhente sakkyndige som vitner til fordel for sitt eget standpunkt i straffesaken, noe som innebærer at sakkyndige vitner ofte har en tilknytning til en av partene i straffesaken. I det videre er det de rettsoppnevnt sakkyndige som står i fokus.

Det kan også nevnes at strpl. § 277 annet ledd hjemler adgang til å oppnevne sakkyndige meddommere i de tilfeller det foreligger behov for det etter strpl. § 294.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Se nærmere om rettsakkyndige i avsnitt 2.3.2 ovenfor.

⁶⁴ I praksis anvendes begrepene partsoppnevnt sakkyndig, private sakkyndige, partssakkyndige, partsengasjert sakkyndig og sakkyndig vitne om hverandre. Imidlertid er Innholdet i begrepene er det samme.

4.1.3. Nærmere om reglene om oppnevning av rettssakkyndige

4.1.3.1. I hvilke tilfeller skal retten oppnevne rettssakkyndige generelt?

Reglene som regulerer domstolenes adgang til å oppnevne rettssakkyndige generelt fremkommer fra strpl. kap. 11. Straffeprosessloven kap. 11 oppstiller ingen krav til i hvilke tilfeller retten skal oppnevne rettssakkyndige. Imidlertid må strpl. kap. 11 sees i sammenheng med strpl. § 294, noe som innebærer at retten skal oppnevne rettssakkyndige i de tilfeller hvor retten finner det påkrevd for straffesakens "fullstendige opplysning".⁶⁵ Domstolene kan oppnevne rettssakkyndige i de tilfeller hvor domstolen selv finner det påkrevd, og i de tilfeller hvor partene i straffesaken fremsetter begjæring om det.⁶⁶ Imidlertid avgjør retten etter eget skjønn om det er behov for å oppnevne rettssakkyndige i den konkrete straffesaken.

Videre fremkommer det fra strpl. § 139 (1) at det i utgangspunktet kun skal "oppnevnes én sakkyndig, med mindre retten finner at straffesaken krever to eller flere sakkyndige". Det er opp til rettens skjønn å avgjøre om det i den konkrete straffesaken foreligger behov for å oppnevne flere rettssakkyndige.

4.1.3.2. I hvilke tilfeller skal retten oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige?

I strpl. kap. 13 foreligger egne bestemmelser som regulerer i hvilke tilfeller retten skal oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige til å foreta en rettspsykiatrisk undersøkelse av den siktedes mentale tilstand. I strpl. § 165 (1) fremkommer det fra bestemmelsen at det er i de tilfeller retten finner det "nødvendig" at rettspsykiatrisk sakkyndige skal oppnevnes. Ordlyden gir anvisning på at det i den konkrete straffesak må avgjøres om det foreligger behov for nærmere rettspsykiatriske undersøkelser. Ordlyden "nødvendig" må sees i sammenheng med strpl. § 294, hvor det avgjørende er om oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige er påkrevd for straffesakens "fullstendige opplysning".⁶⁷ Riksadvokaten har i Riksadvokatens rundskriv nr. 4 fra 2001 på s. 15 angitt en rekke retningslinjer som gir uttrykk for i hvilke tilfeller retten skal oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige i straffesaker. I praksis oppnevnes rettspsykiatrisk sakkyndige i drapssaker, sedelighetsforbrytelser av betydning og ved brannstiftelser.

⁶⁵ Se avsnitt 4.1.1 ovenfor hvor strpl. § 294 og behovet for rettssakkyndige i strafferettspleien er nærmere behandlet.

⁶⁶ Politi- og påtalemyndigheten kan på selvstendig grunnlag søke bistand hos sakkyndige på et tidligere stadium av saken, men under hovedforhandlingen er det derimot kun retten som kan oppnevne rettssakkyndige.

⁶⁷ Se avsnitt 4.1.1 ovenfor hvor strpl. § 294 og behovet for rettssakkyndige i strafferettspleien er nærmere behandlet.

Domstolene kan oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige i de tilfeller hvor domstolen selv finner det nødvendig, og i de tilfeller hvor partene i straffesaken fremsetter begjæring om det. Imidlertid fremkommer det fra strpl. § 165 (4) at både påtalemyndighetene og retten kan "beslutte å innhente en foreløpig erklæring" dersom det foreligger tvil om behovet for bistand. Videre er det i strpl. § 165 (2) oppramset en rekke tilfeller som automatisk krever at retten oppnevner rettspsykiatrisk sakkyndige.

Det foreligger ingen lovbestemmelser i strpl. Kap. 13 som regulerer antall rettspsykiatrisk sakkyndige som skal oppnevnes for retten. Lovforarbeidene til gjeldene strpl. § 139 i kap. 11 gir uttrykk for at bestemmelsen ikke var ment å gjelde tilsvarende ved oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige.⁶⁸ Forarbeidene gir videre uttrykk for at utgangspunktet er at det skal oppnevnes minst to rettspsykiatrisk sakkyndige.⁶⁹

4.1.3.3. Kravene til de rettssakkyndige og kravene til de sakkyndige erklæringene generelt

Straffeprosesslovens kap. 11 oppstiller ingen krav til de rettsakkyndiges kompetanse. Det foreligger altså ingen formelle lovfestede kvalifiseringskrav til hvilken utdanning, kunnskaper eller erfaringer en rettssakkyndig skal besitte. Imidlertid er bakgrunnen for reglene i strpl. kap. 11 og strpl. § 294 at den rettssakkyndige skal bidra til at det foreligger et tilstrekkelig grunnlag for å pådømme straffesaken. Dette har også kommet til uttrykk i forarbeidsuttalelser til bestemmelsene: "Loven oppstiller ingen krav til sakkyndiges kvalifikasjoner, men forutsetningen er at sakkyndige er eksperter innen sine fagfelt."⁷⁰ Dermed er forutsetningen for de nevnte reglene at det oppnevnes rettssakkyndige med tilstrekkelig materiell kompetanse. I praksis er de fleste fagmiljøene inneforstått med at det oppstilles krav til den sakkyndiges kompetanse og juridiske skjønn for å kunne utføre oppdrag for retten.⁷¹

Innholdet til de sakkyndige erklæringene er nærmere regulert i strpl. § 142a. Fra bestemmelsen fremkommer det at retten "fastsetter skriftlig mandat om hva den sakkyndige skal utrede". Ordlyden oppstiller krav om at retten, i samsvar med de øvrige partene i straffesaken, skal fremsette skriftlige

⁶⁸ Se lov 15. juli 1994 nr. 51 og ot.prp. nr. 45 (1993-1994), *Om lov om enkelte endringer i rettergangslovgivningen s.9.*

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Ot.prp. nr. 45 (1993-1994) avsnitt 5.

⁷¹ Se bl.a. "ABC-modellen" i Prop. 141 L (2009-2010) *Proposisjon til stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i straffeprosessloven mv.* avsnitt 7.2.3.

rammer og retningslinjer for de erklæringer som skal fremsettes i straffesaken. Bestemmelsen oppstiller imidlertid ikke krav til de sakkyndige erklæringenes materielle kvalitet. Igjen er forutsetningen at domstolene skal ha tilstrekkelig grunnlag for å pådømme straffesaken, og det oppstilles krav til at det avgis sakkyndige erklæringer med god faglig kvalitet.

Bestemmelsen i strpl. § 142a trådte i kraft 10. desember 2010.⁷² Bakgrunnen for å lovfeste en slik regel var at selv "om de fleste mandat utformes skriftlig også i dag, ser departementet behovet for at et krav om skriftlig mandat lovfestes. En lovfesting vil medføre en forpliktelse for retten og påtalemyndigheten til å utforme mandat og eventuelt tilleggsmandat skriftlig, og vil dermed bidra til å styrke rettssikkerheten til den tiltalte."⁷³

4.1.3.4. Kravene til de rettspsykiatrisk sakkyndige og kravene til de rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringene spesielt

Straffeprosessloven kap. 13 oppstiller heller ingen formelle kvalifiseringskrav til de rettspsykiatrisk sakkyndiges kompetanse. I likehet med avsnitt 4.1.3.3 er bakgrunnen for reglene i strpl. kap. 13 og strpl. § 294, at den rettssakkyndige skal bidra til at det foreligger et tilstrekkelig grunnlag for retten til å pådømme straffesaken. Forutsetningen for reglene er igjen at det oppnevnes rettspsykiatrisk sakkyndige med tilstrekkelig materiell kompetanse, som foretar sakkyndige erklæringer med god faglig kvalitet.

4.1.4. Domstolens vektlegging av sakkyndige erklæringer

Gjennom å uttale seg om de faktiske forhold i straffesaken skal de rettssakkyndige bistå domstolene. Bistandselementet innebærer at de rettssakkyndiges uttalelser kun vil være veiledende. Lovgiver binder således ikke retten til de rettssakkyndiges uttalelser. Imidlertid har fakta og juss erfaringsmessig en nær sammenheng, og til en viss grad vil det foreligge overlapping mellom en avgitt sakkyndig erklæring og jussen på det aktuelle rettsområdet. Videre vil ofte behovet for sakkyndighet i straffesaker medføre at domstolene mangler kompetanse til å overprøve de rettssakkyndiges vurderinger. Dette medfører at en sakkyndig erklæring ofte vil være av stor betydning ved pådømmelse av en straffesak.

⁷² Lov 10. desember 2010 nr. 76 *lov om endringer i straffeprosessloven mv.*

⁷³ Prop. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.3.5.5.

Fra rettspraksis fremkommer det at domstolene vektlegger en sakkyndig erklæring ut fra det nærmere innholdet og bakgrunnen for erklæringen. Dersom det foreligger faglig enighet mellom sakkyndige vedrørende vurderingene i en sakkyndig erklæring, vil den sakkyndige erklæringen kunne tillegges betydelig vekt ved pådømmelse av straffesaken. Motsetningsvis vil en sakkyndig erklæring på et område hvor det foreligger stor faglig uenighet, ikke kunne tillegges tilsvarende stor vekt. Dersom en sakkyndig erklæring er avgitt på et området med stor faglig uenighet, er det viktig at retten gjøres oppmerksom på dette. En sakkyndige erklæringen knyttet til et statistisk materiale vil kunne tillegges stor vekt ved pådømmelse, sammenliknet med de tilfeller hvor den sakkyndige erklæringen knytter seg til brede skjønsmessige vurderinger.

Dersom straffesaken reiser spørsmål som bygger på naturvitenskaplig problemstillinger, bør det statistiske grunnlaget for den rettssakkyndiges konklusjon fremkomme.⁷⁴ Videre vil en sakkyndig uttalelse knyttet til nye fagområder med beskjeden forskning tillegges mindre vekt av domstolene. I slike tilfeller bør det fremkomme fra den sakkyndige erklæringen at uttalelsen bygger på et dårlig utredet og tynt materielt grunnlag. Det er også av betydning hvem som avgir den sakkyndige erklæringen. I de tilfeller hvor det er en anerkjent forsker som avgir en sakkyndig erklæring, vil uttalelsene kunne tillegges større vekt sammenliknet med de tilfeller hvor en lite anerkjent rettssakkyndig uttaler seg.

⁷⁴ Se Bratholm (2008) s. 160.

Kapittel 5: Sakkyndige erklæringer som grunnlag for gjenåpning av straffesaker

5.1. Generelt

Det foreligger rikelig med rettspraksis hvor det begjæres gjenåpning med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring som utgjør et "nytt bevis" eller en "ny omstendighet" etter strpl. § 391 nr. 3. Innledningsvis ble det nevnt at i perioden januar 2004 til mai 2009 gjenåpnet gjenopptakelseskommisjonen hele 32 straffesaker med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer etter strpl. § 391 nr. 3.⁷⁵ Det er imidlertid ingen nydannelse at en straffesak gjenåpnes med grunnlag i en ny sakkyndige erklæring. Helt tilbake i 1964 ble den mye omtalte Rita-saken gjenåpnet med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring.⁷⁶

5.1.1. Utgangspunktet

Det naturlige utgangspunktet er at de rettsakkyndige besitter tilstrekkelig materiell kompetanse, og foretar faglig korrekte og tilstrekkelige resonnementer i samsvar med de krav som etter gjeldende rett oppstilles.⁷⁷ Selv om utgangspunktet er at de rettsakkyndige skal "høyne sannsynligheten for at dommer bygger på et riktig faktum, gir historien mange eksempler på det motsatte".⁷⁸ Den muligheten partene i straffesaken har til å påberope seg rettsmidler bekrefter at det i det norske rettssystemet foreligger behov for å rette feilaktige dommer.

5.1.2. Nye sakkyndige erklæringer

Ulike feil ved den ordinære straffesaksbehandlingen har i praksis medført at nye sakkyndige erklæringer vil kunne danne grunnlag for gjenåpning av straffesaker etter strpl. § 391 nr. 3. Det fremkommer fra avsnitt 3.2.3.1 at en sakkyndig erklæring kan karakteriseres som både en "ny omstendighet" og et "nytt bevis" etter strpl. § 391 nr. 3, avhengig av den sakkyndige erklæringens nærmere innhold.

I rettspraksis foreligger det to typesituasjoner hvor det begjæres gjenåpning med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring. **[1]** Den første typesituasjonen er at det foreligger en sakkyndig erklæring avgitt ved den ordinære straffesaksbehandlingen, som den nye sakkyndige erklæringen bestrider. **[2]** Den

⁷⁵ Se Dullum (2010) s. 96.

⁷⁶ Se Rt. 1964 s. 1426 som skal behandles nærmere i avsnitt 5.2.1.1 nedenfor.

⁷⁷ Se avsnitt 4.1.3.3 og 4.1.3.4 ovenfor.

⁷⁸ Bratholm (2008) s. 149.

andre typesituasjonen er at det ikke er avgitt noen sakkyndig erklæring ved den ordinære straffesaksbehandlingen, hvor det fremsettes en ny sakkyndige erklæring som belyser et forhold som ikke er behandlet ved den ordinære straffesaksbehandlingen. De to typetilfellene skal behandles nærmere i avsnitt 5.2 og 5.3 nedenfor.

5.2. Nye sakkyndige erklæringer som bestrider foreliggende sakkyndig erklæring

5.2.1. Feil ved foreliggende sakkyndige erklæringer

En rettssakkyndig kan avgi en sakkyndige erklæringer som faglig beror på feil. Feil ved sakkyndige erklæringer kan være forårsaket av at den rettssakkyndige gjør "faglige feil ved å bruke misvisende data eller gjør[...] feil i analysen av dem".⁷⁹ Den rettssakkyndige kan ha bygget vurderingen på uriktige omstendigheter, oversett viktige moment som burde inngått i vurderingen eller det kan foreligge feil eller mangler ved det materialet som inngår i analysen. Det hender også at den rettssakkyndige tar utgangspunkt i en uriktig kontekst ved den sakkyndige erklæringen, noe som medfører at analysen og vurderingen som foretas beror på faglige feil.⁸⁰

Liland-saken kan her anvendes som en illustrasjon.⁸¹ I Liland-saken var det de opprinnelig sakkyndige erklæringene, knyttet til obduksjonsrapporten, som var av stor betydning for domfellelsen av Liland for to øksedrap. Ved den ordinære straffesaksbehandlingen konkluderte de rettssakkyndige med at drapene kunne skjedd den 22. desember 1969 da Liland befant seg på åstedet. Ved begjæring om gjenåpning av straffesaken, med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring knyttet til den samme obduksjonsrapporten, konkludert fire rettssakkyndige med at drapene måtte skjedd den 23. desember eller tidligst 24. desember. De nye sakkyndige erklæringene utelukket Liland som drapsmann. De rettssakkyndige som hevdet at Liland befant seg på åstedet da drapene angivelig skjedde, utviste sterk misnøye med de nye sakkyndige erklæringene. Imidlertid konkluderte Høyesteretts kjæremålsutvalg med at de nye sakkyndige erklæringen tydet på at det ble trukket feilaktige slutninger fra de foreliggende sakkyndige erklæringene, noe som endret bevisvurderingen i straffesaken. Høyesteretts kjæremålsutvalg gjenåpnet Liland-saken. Ved behandlingen av selve gjenopptakelsessaken ble Liland frifunnet.

⁷⁹ Brandtzæg/Eskeland (2007) s. 18.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Rt. 1994 s. 1149.

Liland-saken illustrerer hvordan møtet mellom retten og de rettsakkyndige kan få katastrofale konsekvenser. Lovgiver har i forarbeidsuttalelser gitt uttrykk for at det er viktig at både ”sakkyndige og øvrige aktører i en straffesak bør være seg bevisste at møtet mellom den juridiske kulturen og fagkulturen til den rettsakkyndige kan by på særlige utfordringer”.⁸² Liland-saken illustrer også den nære forbindelsen mellom nye sakkyndige erklæringer som grunnlag for gjenåpning etter strpl. § 391 nr. 3, og de faglige feilene ved foreliggende sakkyndige erklæringer.

5.2.1.1. Faglige feil ved sakkyndige erklæringer i rettspraksis

I rettspraksis i perioden januar 2004 til mai 2009 ble 6 straffesaker gjenåpnet med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer tilknyttet bevis som forelå ved domfellelsen.⁸³ I disse sakene bygde gjenåpningsbegjæringen på nye sakkyndige erklæringer som bestred riktigheten av foreliggende sakkyndige erklæringer. I fem av disse sakene hadde rettsmedisinsk sakkyndige, ved den ordinære straffesaksbehandlingen, med stor sikkerhet uttalt at funn knyttet til medisinske undersøkelser av barn var forlikelig med seksuelle overgrep. De nye sakkyndige erklæringene tydet på at det var trukket feilaktige slutninger fra bevismidlene ved foreliggende erklæring. De nye sakkyndige erklæringene endret bevisvurderingen i straffesaken. Nedenfor i avsnitt 5.2.1.2 skal Teigen-saken illustrere typiske trekk ved gjenåpning av straffesaker som er pådømt med grunnlag i feilaktige erklæringer.⁸⁴

Også i eldre rettspraksis foreligger det en rekke straffesaker som har blitt gjenåpnet med grunnlag i nye stridende sakkyndige erklæringer.⁸⁵ I den nevnte Rita-saken ble Schnitler dømt til livsvarig fengsel med 10 års sikring for drap og voldtekt av den 14 år gamle Rita.⁸⁶ Schnitler hevdet at de pådømte rettsmedisinske erklæringene bygde på medisinske feilbedømmelser. Schnitler begjærte derfor straffesaken gjenåpnet med grunnlag i en ny stridende rettsmedisinsk erklæring. Den nye rettsmedisinske erklæringen var ”egnet til å bevirke at tiltalte ikke kan domfelles for fullbyrdet voldtekt til samleie”, noe som medførte at Høyesteretts kjæremålsutvalg gjenåpnet straffesaken i 1964.⁸⁷

⁸² Prop. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.2.3.

⁸³ Dullum (2010) s. 55. Se bl.a. gjenopptakelseskomisjonen sak nr: 2004 00195.

⁸⁴ Rt. 2003 s. 940

⁸⁵ Se bl.a. Rt. 1990 s. 253, Rt. 1996 s. 107 og Rt. 1964 s. 1426.

⁸⁶ Se Rt. 1964 s. 1426.

⁸⁷ *Ibid.*

5.2.1.2. Teigen-saken, Rt. 2003 s. 940

Teigen-saken omhandler en far som var dømt for seksuelt overgrep mot sin mindreårige datter etter strl. § 195 (1) og to overtredelser av strl. § 207 (1), ved Agder lagmannsrett i 1989. På samme tidspunkt var moren til den mindreårige datteren og den angivelige gjerningsmannen inne i et bittert samlivsbrudd. Moren fikk gjennom en slektning ordnet en legeundersøkelse av datteren ved Akerklinikken. Etter undersøkelsen uttalte legen at det "er overveiende sannsynlig at [datteren] har vært utsatt for seksuelle overgrep".⁸⁸ Legeundersøkelsen knyttet seg til ulike trekk i den påstått misbrukte datterens underliv. Den sakkyndige uttalelsen ble tillagt stor vekt ved den ordinære straffesaksbehandlingen, og bidro til domfellelse av Teigen.

Teigen begjærte gjenåpning av straffesaken med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer fra 2000, knyttet til det samme materialet som lå til grunn ved den foreliggende sakkyndige erklæringen. De nye sakkyndige erklæringene bygget på ny medisinsk kunnskap om at trekkene i barnets underliv var normale og ikke kunne begrunne seksuelt misbruk:

"[F]unn som er beskrevet gir ikke holdepunkter for at noe har vært ført opp i hennes vagina. Vaginalåpningens størrelse er gjenstand for store normalvariasjoner, og ikke noe eget parameter for å sannsynliggjøre at penetrasjon har skjedd."⁸⁹

De nye sakkyndige erklæringene bestred foreliggende sakkyndige erklæring i straffesaken, og skapte tvil om dommens riktighet. I 2003 gjenåpnet gjenopptakelseskommissjonen straffesaken etter strpl. § 391 nr. 3. Ved behandlingen av selve gjenopptakelsessaken ble Teigen frifunnet.

5.2.1.2.1. Faglige feil ved den sakkyndige erklæringen i Teigen-saken

Ved den ordinære straffesaksbehandlingen av Teigen-saken kan det pekes på en rekke faglige svakheter ved den sakkyndige erklæringen. For det først har den rettsakkyndige med stor sikkerhet gitt uttrykk for at de medisinske funn i straffesaken var forenelig med seksuelt overgrep, uten å gi uttrykk for at erklæringen knyttet seg til et faglig usikkert område med lite forskning å vise til. Den rettsakkyndige hadde videre bygget på vitenskaplige metoder og forskning som en rekke rettsmedisinsk sakkyndige, bl.a. i USA, mente var uholdbare. Den rettsakkyndige hadde heller ikke tidligere erfaringer med tilsvarende vurderinger, men likevel hadde den rettsakkyndige stor tro på egen kompetanse.

⁸⁸ *Ibid* (avsnitt 35).

⁸⁹ *Ibid* (avsnitt 32).

Videre hadde legen, som foretok de medisinske undersøkelsene av jenta, fått kunnskap om innholdet i samtaler som en sykepleier hadde hatt med jenta allerede før undersøkelsen ble foretatt. Retten uttalte i denne anledning at det er ”mye som taler for at [legen] etter henvendelsen fra [overlegen] har lagt til grunn for sitt arbeid i saken at det forelå overgrep”.⁹⁰ Den foreliggende sakkyndige erklæringen var ikke foretatt på et tilstrekkelig objektivt grunnlag.

5.2.1.2.2. Hvorfor forelå det faglige feil i Teigen-saken?

Hovedårsaken til at den foreliggende sakkyndige erklæringen i Teigen-saken beror på faglige feil, syntes å være den rettssakkyndiges dårlige analyseferdigheter og manglende faglige kompetanse. Den rettssakkyndige foretok en lite grundig analyse av det foreliggende materialet i straffesaken, noe som medførte at den rettssakkyndige overså viktige elementer som burde inngått i vurderingen. Den rettssakkyndige hadde i analysen oversett avvikende sakkyndige uttalelser på det aktuelle fagområdet, noe som medførte at den sakkyndige erklæringen manglet faglig nyansering og faglig dekning. Den rettssakkyndige hadde videre gått ut over sin kompetanse ved å uttale seg med sikkerhet på et uavklart fagområde, hvor vedkommende selv hadde lite erfaring å vise til.

5.2.1.2.3. Oppsummering Teigen-saken

De påpekte svakhetene knyttet til den foreliggende sakkyndige erklæringen i Teigen-saken medfører at Høyesterett ved kjennelse gjenåpner straffesaken med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer etter strpl § 391 nr. 3. Gjenopptakelseskommissjonen begrunner gjenåpning av straffesaken med at de nye sakkyndige erklæringene talte for at ble trukket feilaktige slutninger fra bevismidlene ved foreliggende sakkyndig erklæring. De rettssakkyndige konkluderte med at ”[m]edisinsk sett er det således intet som peker i retning av overgrep”. De nye erklæringene endret bevisvurderingen i straffesaken.⁹¹

5.2.2. Stridende sakkyndige erklæringer bygget på skjønsmessige vurderinger

5.2.2.1. Generelt

Rettsakkyndige avgir ofte erklæringer som i stor grad beror på brede skjønsmessige vurderinger, der den rettssakkyndige gjerne ubevisst lar sine egne forutsetninger, erfaringer og synspunkt få stor

⁹⁰ *Ibid* (avsnitt 48).

⁹¹ *Ibid* (avsnitt 37).

vekt ved avgivelse av erklæringen.⁹² En sakkyndige erklæringer som beror på brede skjønnsmessige vurderinger står i motsetning til sakkyndige erklæringer avgitt med grunnlag i et statistisk materiale. Et eksempel på en sakkyndig erklæring som knytter seg til brede skjønnsmessige vurderinger er psykologens betraktninger av hva som vil være til "barnets beste".

Skjønnsmessig sakkyndige erklæringer knytter seg ofte til vurderinger på rettsmedisinsk område, herunder særlig rettspsykiatriske vurderinger etter strpl. Kap. 13.⁹³ I forarbeidene til strpl. kap. 13 uttales det at:

"[De] sakkyndige [av]gir en medisinsk vurdering og vurderer så den medisinske tilstand opp mot de juridiske begrepene. En del saker forutsetter en sterkt skjønnsmessig faglig vurdering av om observandens tilstand faller innenfor lovens kriterier[...]."⁹⁴

I 2009 ble det avgitt hele 310 rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer i norsk rett.⁹⁵ Tilgjengelig ble det i perioden januar 2004 til mai 2009 gjenåpnet hele 24 straffesaker med bakgrunn i nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer om tilregnelighet.⁹⁶ Også i perioden før 2004 foreligger det flere straffesaker som har blitt gjenåpnet på dette grunnlag.⁹⁷ Rettspraksis illustrerer at rettspsykiatrisk sakkyndige uttalelser er av stor betydning ved avgjørelsen av om en straffesak skal gjenåpnes eller ei.⁹⁸ Nedenfor i avsnitt 5.2.2.3 skal gjenopptakelseskommisjonen sak nr: 2009 0056 (Paranoid schizofren-saken) illustrere et typetilfelle hvor en straffesak gjenåpnes med grunnlag i en ny stridende rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring.

⁹² Det kan her bemerkes at faglige feilaktig sakkyndige erklæringer som er behandlet i avsnitt 5.2.1 ovenfor ofte vil bero på brede skjønnsmessige vurderinger. Således vil tilfeller hvor de sakkyndige erklæringene beror på faglige feil og tilfeller hvor de sakkyndige erklæringene beror på brede skjønnsmessige vurderinger i praksis gli noe over i hverandre.

⁹³ Se nærmere om rettspsykiatriske undersøkelser i Randi Rosenqvist, *Vurderinger av rettsmedisinske bevis i straffesaker*, tidsskrift for strafferett Vol 8 nr. 4, 2008 s. 412 f. f.

⁹⁴ NOU 2001:12 avsnitt 10.5.5.2.

⁹⁵ Den rettsmedisinske kommisjons årsrapport fra 2009 s. 18.
Se: <http://www.justissekretariatene.no/upload/DRK/Årsmeldinger%20og%20veiledere/Årsrapport%202009.pdf>

⁹⁶ Dullum (2010) s. 51. Dette omfatter både de tilfeller hvor det ikke var oppnevnt sakkyndig ved den ordinære straffesaksbehandlingen (se avsnitt 5.3 nedenfor) og de tilfeller hvor det forelå stridende sakkyndige erklæringer knyttet til den siktede tilregnelighet ved gjerningstidspunktet (5.2.2).

⁹⁷ Se bl.a. LG 1999 s. 1681 (Gulating) og LE 1999 s. 679 (Eidsivating).

⁹⁸ De rettspsykiatrisk sakkyndiges uttalelser vil være av betydning for gjenåpning også i avsnitt 5.3 nedenfor.

5.2.2.2. Tilregnelighet i straffesaker

For at den angivelige gjerningspersonen skal kunne pådømmes i samsvar med gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, må vedkommende ha utvist tilstrekkelig objektiv og subjektiv skyld. I tillegg må den angivelige gjerningsmannen kunne karakteriseres som tilregnelig i gjerningsøyeblikket.⁹⁹ Begrepet *tilregnelig* innebærer at vedkommende "må ha hatt et minstemål av modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet" for å kunne pådømmes strafferettslig.¹⁰⁰ Straffeloven § 44 gir ikke uttrykk for hva tilregnelighet er, imidlertid spesifiserer strl. §§ 44-46 uttrykkelig hvilke omstendigheter som medfører at vedkommende kan karakteriseres som utilregnelig. Bestemmelsene verner om omstendigheter hvor gjerningsmannen ikke har tilstrekkelig herredømme over sine egne handlinger. Det er tilstanden til den angivelige gjerningspersonen i gjerningsøyeblikket som er avgjørende.

5.2.2.3. Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2009 0056 (Paranoid schizofren-saken)

Den 27. januar 2010 behandlet gjenopptakelseskommissjonen en gjenåpningsbegjæring fra en 40 år gammel mann som i 2001 ble dømt til 12 års fengsel i Vinger og Odal tingrett, for drapet på sin mor. Mannen begjærte gjenåpning av straffesaken den 7. Mars 2007, men da forkastet gjenopptakelseskommissjonen begjæringen. Den domfelte begjærte på nytt gjenåpning i 2009, og denne gangen ble begjæringen tatt til følge. Grunnlaget for gjenåpningsbegjæringen var at den domfelte under soningen av dommen hadde fått diagnosen "[p]aranoid schizofreni", og hevdet at han allerede ved gjerningstidspunktet kunne karakteriseres som utilregnelig.

Gjenopptakelseskommissjonen la til grunn at den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen, avgitt den 29. Oktober 2009, utgjorde et "nytt bevis" i straffesaken. Spørsmålet for gjenopptakelseskommissjonen var imidlertid om den nye erklæringen utgjorde et nytt bevis som var "egnet til frifinnelse"? Bakgrunnen for spørsmålet var at det allerede forelå en rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring knyttet til den siktedes tilregnelighet i straffesaken.¹⁰¹

Gjenopptakelseskommissjonen fant det utvilsomt at diagnosen til den domfelte var stilt etter påbegynt soning av dommen. Det var også utvilsomt at forholdene hadde forverret seg under soning, og at domfelte i dag var diagnostisert paranoid schizofren. På bakgrunn av at den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen skapte tvil "om domfelte var tilregnelig på drapstidspunktet, og således

⁹⁹ Se nærmere om begrepet *tilregnelighet* i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) *Om lov om straff*, avsnitt 15.

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) avsnitt 15.1.

¹⁰¹ Se nærmere om nye vurderinger av tidligere påberopte omstendigheter i avsnitt 3.2.3.1 ovenfor.

skulle vært frifunnet”, gjenåpnet gjenopptakelseskommisjonen straffesaken etter strpl. § 391 nr. 3. Ved behandling av selve gjenopptakelsessaken ble den domfelte frifunnet.

5.2.2.3.1. Stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer i Paranoid schizofren-saken

Ved den ordinære straffesaksbehandlingen ved Vinger og Odal tingrett 19. mars 2001 ble det foretatt ”en full judisiell observasjon av domfelte”. De rettspsykiatrisk sakkyndige konkluderte med at den siktede ”ikke var sinnssyk, bevisstløs eller hadde varige svekkede sjelsevner”. Imidlertid ble det påpekt at den siktede hadde ”mangelfullt utviklede sjelsevner”.

På tross av at den siktede ved den ordinære straffesaksbehandlingen i 2001 hadde mangelfullt utviklede sjelsevner, konkluderte de rettspsykiatrisk sakkyndige med at den siktede var strafferettslig tilregnelig ved gjerningstidspunktet. Samme konklusjon ble lagt til grunn ved gjenopptakelseskommisjonens behandling av gjenåpningsbegjæringen i 2006, på tross av at den siktede nå hadde utviklet en delvis schizoid personlighetsforstyrrelse:

”De sakkyndige finner at observanden har en engstelig/unnvikende og delvis også en schizoid personlighetsforstyrrelse, og at hans fengselstilværelse har utløst en psykotisk lidelse grunnet i hans sårbare personlighet. De sakkyndige har imidlertid ikke funnet noe som tyder på at han var sinnssyk på tidspunktet for den pådømte handling [...]”¹⁰²

I forbindelse med behandlingen av gjenåpningsbegjæringen i 2009 ble det innhentet en ny rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring av den domfeltes mentale tilstand ved gjerningstidspunktet. Den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen tok utgangspunkt i det samme materiale som erklæringen fra 2000 og 2006, men bygde på at den domfeltes mentale tilstand ikke lenger kunne karakteriseres som symptomfattig. De rettspsykiatrisk sakkyndige fant derfor tilstrekkelige holdepunkter for at den siktede allerede ved gjerningstidspunktet hadde befunnet seg i en psykotisk tilstand, og da ikke kunne pådømmes strafferettslig.

5.2.2.3.2. Hvorfor forelå det stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer i Paranoid schizofren-saken?

De stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringene ble foretatt med en rekke års mellomrom. Ettersom den siktedes mentale tilstand med tiden har utviklet seg og fått klare ytre trekk, er utgangspunktet for de rettspsykiatrisk sakkyndiges vurderinger svært ulik.

¹⁰² Se Gjenopptakelseskommisjonen sak nr: 2009 0056.

Ved den ordinære straffesaksbehandlingen forelå det få symptomer som tydet på at den siktede var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Den siktede kunne derfor pådømmes strafferettslig ved Vinger og Odal tingrett i 2001. Ved begjæring om gjenåpning i 2006 hadde den domfelte utviklet en delvis schizoid personlighetsforstyrrelse som hadde gitt seg utslag i en psykisk lidelse. Imidlertid fant de rettspsykiatriske sakkyndige ikke tilstrekkelige holdepunkter for at den domfelte allerede ved gjerningstidspunktet kunne karakteriseres som utilregnelig. Paranoid schizofren-saken kunne derfor ikke gjenåpnes med grunnlag i en ny rettspsykiatriske sakkyndig erklæring i 2006. Ved behandlingen av gjenåpningsbegjæringen i 2009 hadde den domfeltes mentale tilstand endret seg betraktelig, og tilstanden kunne ikke lenger karakteriseres som symptomfattig. Utviklingen av klare psykotiske trekk ved den domfeltes mentale tilstand i ettertid, medførte at de rettspsykiatriske sakkyndige i 2009 kunne konkludere med at den domfelte allerede ved gjerningstidspunktet var utilregnelig.

5.2.2.3.3. Oppsummering Paranoid schizofren-saken

Paranoid schizofren-saken illustrerer at det i en straffesak kan avgis stridene rettspsykiatriske sakkyndige erklæringer knyttet til siktedes tilregnelighet ved gjerningstidspunktet. Videre illustrerer saken hvordan den pådømtes mentale tilstand kan endres med tiden, noe som medfører at de foreliggende rettspsykiatriske sakkyndige erklæringene ikke lenger er holdbare. Domfeltes utviklede mentale tilstand utgjør en etterfølgende endring av bevisvurderingen i straffesaken, noe som medfører at straffesaken gjenåpnes med grunnlag i en ny rettspsykiatriske sakkyndig erklæring.

5.3. Manglende sakkyndig erklæring

5.3.1. Generelt

Ved analysen av de saker som gjenopptakelseskommissjonen har behandlet i perioden januar 2004 til mai 2009, viser tendensene i rettspraksis at det er "manglende oppnevning av sakkyndige i selve rettssaken [som] har ført til uriktige domfellelse[r]. Dette gjelder særlig saker der det har vært tvil om domfeltes tilregnelighet".¹⁰³ Årsaken til at spørsmålet om domfeltes tilregnelighet senere kommer på spissen, er gjerne at "spørsmålet om tilregnelighet har oppstått i forbindelse med en ny straffesak mot domfelte".¹⁰⁴ I disse typetilfellene har domfelte begjært gjenåpning med grunnlag i en ny rettspsykiatriske sakkyndig erklæring tilknyttet domfeltes tilregnelighet, som et nytt bevismiddel i straffesaken.¹⁰⁵ Det kan her reises spørsmål om hvorfor det ikke var oppnevnt rettspsykiatriske

¹⁰³ Dullum (2010) s. 51.

¹⁰⁴ Ibid s. 96.

¹⁰⁵ Se bl.a. Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079 og sak nr: 2006-00175.

sakkyndige ved den ordinære straffesaksbehandlingen? Nedenfor skal gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079 (Paranoid psykose-saken) illustrere et typetilfelle hvor det ikke var oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige ved den ordinære straffesaksbehandlingen.

5.3.2. Gjenopptakelseskommissjonen sak nr: 2008 0079 (Paranoid psykose-saken).

Den 25. juni 2009 behandlet gjenopptakelseskommissjonen en straffesak som omhandler en 30 år gammel mann som i 2004 ble dømt for legemsbeskadigelse i tingretten. Siktete fremsatte begjæring om gjenåpning i mai 2008 med grunnlag i at han i ettertid av domfellelsen hadde fått diagnosen paranoid psykose i form av vrangforestillinger. Han anførte at han ved gjerningstidspunktet for det forhold han ble dømt for i 2004 var utilregnelig. I dommen fremkommer det at den domfelte "mener han var psykotisk" og at han også gikk til "behandling for en alvorlig sinnslidelse" allerede ved gjerningstidspunktet. Ved den ordinære straffesaksbehandlingen var det ikke oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige til å foreta en rettspsykiatrisk undersøkelse av den siktede.¹⁰⁶

Gjenopptakelseskommissjonen oppnevnte to rettspsykiatrisk sakkyndige som skulle vurdere om den pådømte var strafferettslig utilregnelig ved gjerningstidspunktet. De rettspsykiatrisk sakkyndige konkluderte med at det var "overveiende sannsynlig" at domfelte var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen utgjorde et helt nytt bevismiddel i straffesaken, som medførte at gjenopptakelseskommissjonen gjenåpnet straffesaken etter strpl. § 391 nr. 3. Ved behandling av selve gjenopptakelsessaken ble den domfelte frifunnet.

5.3.2.1. Hvorfor var det ikke oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige i Paranoid psykose-saken?

Ved den ordinære straffesaksbehandlingen for Oslo tingrett fremkommer det at forsvareren i formildende retning hadde anført at siktete var i psykisk ubalanse ved gjerningstidspunktet.¹⁰⁷ Retten uttalte i forlengelsen av dette:

"Etter rettens syn foreligger det ikke holdepunkter for at tiltaltes psykiske tilstand var av en slik karakter at det bør få betydning for saken."¹⁰⁸

Den ordinære straffesaksbehandlingen ved Oslo tingrett illustrerer at den siktedes mentale tilstand ble drøftet. Imidlertid vurderte retten den siktedes mentale tilstand til å være uten betydning for

¹⁰⁶ Se avsnitt 4.1.3.2 ovenfor hvor det er nærmere behandlet i hvilke tilfeller en rettspsykiatrisk sakkyndig skal oppnevnes.

¹⁰⁷ Se den tilsidesatte dommen fra Oslo tingrett 26. Januar 2004 (saksnr: 03-007614MED-OTIR/01).

¹⁰⁸ *Ibid.*

pådommelse av straffesaken. Årsaken til at retten ikke oppnevnte rettspsykiatrisk sakkyndige ved den ordinære straffesaksbehandlingen, var at retten i 2004 ikke fant holdepunkter som gjorde det "nødvendig" med ytterligere undersøkelser av den siktedes mentale tilstand.

5.3.2.2. Oppsummering Paranoid psykose-saken

Paranoid psykose-saken illustrerer hvordan retten, ved den ordinære straffesaksbehandlingen, ikke finner det nødvendig å oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige til å foreta nærmere undersøkelser av den siktedes mentale tilstand. Dette på tross av at en sakkyndig erklæring i ettertid medfører at den domfelte ble diagnostisert som utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Konsekvensen er at Paranoid psykose-saken pådømmes uten at alle relevante bevismidler er fremsatt i straffesaken. Gjenåpningsbegjæringen medfører at straffesaken gjenåpnes med grunnlag i en ny rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring tilknyttet domfeltes tilregnelighet.

Kapittel 6: Oppsummering og diskusjon

6.1. Kort oppsummert hva gjennomgangen ovenfor har vist

I forarbeidsuttalelser til straffeprosessloven er det uttalt at: "Strafferettspleien skal være human, men samtidig effektiv og målrettet nok til å gi samfunnet og befolkningen tilstrekkelig beskyttelse. Dette gir grunnlag for inngripende reaksjoner[..]".¹⁰⁹ På denne bakgrunn er det et naturlig utgangspunkt at den norske strafferettspleien skal føre til korrekte domstolsavgjørelser. Gjennomgangen ovenfor illustrerer hvordan gjenåpningsinstituttet skal sørge for at dette utgangspunktet blir en realitet.

Problemstillingen i oppgaven knytter seg til at nylige analyser av rettspraksis har vist at det vanligste grunnlaget for å gjenåpne en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3, er at det fremsettes en gjenåpningsbegjæring med grunnlag i en ny sakkyndig erklæring.¹¹⁰ Ovenfor er det redegjort for hvordan sakkyndige erklæringer, både som bevis og som moment, kan bidra til å klarlegge de faktiske forhold i en straffesak. Gjennomgangen av rettspraksis illustrerer at de rettssakkyndiges kompetanse og erklæringer er nødvendig for at det norske rettssystemet skal fungere tilfredsstillende. Det er derfor viktig at det oppnevnes rettssakkyndige i de tilfeller hvor hensynet til straffesakens fullstendige opplysning tilsier det, slik at man unngår uriktig domfellelser. Videre tillegges ofte de sakkyndige erklæringene betydelig vekt ved pådømmelse av en straffesak, noe som innebærer at det er viktig at de rettssakkyndige avgir korrekte erklæringer.¹¹¹ Ettersom sakkyndighet er av stor betydning ved pådømmelse av en straffesak, bør det oppstilles strenge krav de sakkyndiges arbeid ved strafferettspleien.

Gjennomgangen av rettspraksis illustrerer at det har utviklet seg typetilfeller for når en sakkyndig erklæring erfaringsmessig medfører gjenåpning av en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3. Selv om sakkyndige erklæringer etter gjeldende rett er den vanligste årsaken til at straffesaker gjenåpnes, fremkommer det fra den nærmere behandlingen av typetilfellene at det ikke er en hvilken som helst ny sakkyndig erklæring som kan fremsettes som grunnlag for å gjenåpne en straffesak etter bestemmelsen. Gjennomgangen av typetilfellene illustrerer at det generelt skal mye til for at en ny sakkyndig erklæring medfører gjenåpning av en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3. I det første

¹⁰⁹ Se prop. 141 L (2009-2010) kap. 7.1.1.

¹¹⁰ Dullum (2010) s. 96.

¹¹¹ Se Prop. 141 L (2009-2010) kap. 7.2.3.

typetilfellet må det kunne påvises feil eller mangler ved den allerede foreliggende sakkyndige erklæringen, der det fremsettes en ny sakkyndig erklæring som endrer bevissituasjonen i straffesaken. I det andre typetilfellet må det fremsettes en ny sakkyndig erklæring som utgjør et helt nytt bevismiddel i straffesaken.

Konsekvensene av at det ved pådømmelse av en straffesak fremsettes sakkyndige erklæringer som beror på feil, er at straffesaken pådømmes på et utilstrekkelig grunnlag. Tilsvarende, pådømmes straffesaken på et utilstrekkelig grunnlag, dersom ikke alle relevante bevismidler fremsettes ved den ordinære straffesaksbehandlingen. Ettersom det faktum retten finner bevist, danner grunnlaget for den rettslige behandlingen av straffesaken, vil et uriktig pådømt faktum medfører at rettsreglene anvendes mot sin hensikt. Et uriktig pådømt faktum vil igjen noe som igjen medfører en feilaktig pådømmelse av den siktede i straffesaken.

På bakgrunn av at majoriteten av alle gjenåpningsbegjæringer de siste årene knytter seg til nye sakkyndige erklæringer, kan det hevdes at domstolene i for stor grad ukritisk legger sakkyndige erklæringer til grunn ved pådømmelse av en straffesak. Likeledes kan det hevdes at strafferettspleien i for liten grad benytter seg av rettssakkyndige til å fremlegge bevismidler i straffesaken.

6.2. Stridende sakkyndige erklæringer

6.2.1. Sakkyndige erklæringer bygget på faglige feil

Rettspraksis som er gjennomgått ovenfor i avsnitt 5.2.1 illustrerer hvordan ulike rettssakkyndige kan avgi stridende erklæringer basert på det samme materialet i straffesaken. Ofte er det i de tilfeller hvor en rettssakkyndig avgir erklæringer som beror på faglige feil at straffesaken gjenåpnes med grunnlag i en ny stridende sakkyndig erklæring. Gjennomgangen av rettspraksis i avsnitt 5.2.1 har vist at bakgrunnen for at de sakkyndige erklæringene beror på faglige feil, ofte er at de rettssakkyndige har trukket uriktige slutninger fra bevismidlene i straffesaken. Den nye sakkyndige erklæringen vil da endre bevisvurderingen i straffesaken.

Bakgrunnen for at de rettssakkyndige trekker uriktige slutninger fra bevismidlene i straffesaken, kan begrunnes ut fra en rekke ulike årsaker. Feilene kan for det første skyldes dårlige analyseferdigheter hos den rettssakkyndige, manglende faglig kompetanse og metodeinnsikt, utilstrekkelig faglig oppdatering, skjødesløshet eller ignoranse.¹¹² Den rettssakkyndige kan også la seg styre av prestisjehensyn, kollegiale hensyn eller ønsket om å inneha en sentral rolle i en straffesak som får

¹¹² Brandtzæg/Keiserud (2007) s. 18.

omfattende mediedekning.¹¹³ Alle disse årsakene grunner tilslutt ned i samme hovedårsak: Det foreligger ingen klare lovbestemmelser i strpl. kap. 11 og kap. 13 som oppstiller krav til de sakkyndiges arbeid ved strafferettspleien. Først og fremst foreligger det ikke klare lovregler som oppstiller krav til hvilken kompetanse de rettssakkyndige skal besitte.¹¹⁴ Det foreligger heller ingen klare lovbestemmelser som oppstiller krav til kvaliteten på de rettssakkyndiges arbeid, herunder den materielle kvaliteten på de sakkyndige erklæringene.¹¹⁵ Manglende konkrete lovregler medfører at den rettsoppnevnt sakkyndige ikke har klare lovfestede rammer å forholde seg til når vedkommende utfører oppdrag for retten.

6.2.1.1. Forslag til lovregulering

Gjennomgangen av rettspraksis ovenfor illustrerer at faglige feil ved pådømte sakkyndige erklæringer ikke er det vanligste grunnlag for å gjenåpne straffesaker i nyere rettspraksis. Imidlertid viser gjennomgangen i avsnitt 5.2.1.1 at helt siden 1964 har foreligget en jevn tilstrømning av straffesaker som begjæres gjenåpnet på dette grunnlag. På denne bakgrunn har det foreligget en massiv kritikk av de rettssakkyndiges arbeid ved strafferettspleien. Kritikken har ført til at det har blitt oppnevnt en rekke offentlig juridiske utvalg, som utarbeidet ulike lovforslag for å bedre kvaliteten på de rettssakkyndiges arbeid. Som følge av Liland-saken ble Liland-utvalget oppnevnt.¹¹⁶ Liland-utvalget satte fokus på samspeillet mellom de rettssakkyndige og de øvrige juridiske aktørene i straffesaken. Liland-saken ledet også til opprettelse av et offentlig oppnevnt utvalg som skulle vurdere rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker.¹¹⁷ Utvalget fremsatte en rekke forslag til lovreguleringer som skulle forbedre kvalitet på de rettsmedisinsk sakkyndiges arbeid. Som en konsekvens av Fritz Moen-saken ble Moen-utvalget oppnevnt.¹¹⁸ Ettersom lovforslagene fra tidligere oppnevnte utvalg ennå ikke hadde blitt lovfestet i norsk rett, oppstilte Moen-utvalget en detaljert liste over forslag til krav som burde lovfestes for å bedre kvalitet på de rettssakkyndiges arbeid for retten:

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Se avsnitt. 4.1.3.1 og 4.1.3.2 ovenfor.

¹¹⁵ Se avsnitt. 4.1.3.3 og 4.1.3.4 ovenfor. Det må imidlertid bemerkes at mandatet, som er behandlet i avsnitt 4.1.3.3 ovenfor og avsnitt 6.2.1.3 nedenfor, oppstiller rammer for det arbeidet den rettssakkyndige skal utføre i den konkrete straffesaken.

¹¹⁶ NOU 1996:15.

¹¹⁷ NOU 2001:12.

¹¹⁸ NOU 2007:7.

- ”De sakkyndige skal være uavhengige, både i forhold til hverandre og i forhold til partene.
- Rettsoppnevnte sakkyndige og sakkyndige oppnevnt av politiet skal opptre objektivt og sannhetssøkende.
- De sakkyndige må ha den fagkunnskapen som er nødvendig for å kunne gi den bistand som i den enkelte sak er påkrevd. Sakkyndige skal ikke uttale seg ut over sin kompetanse uten å gjøre oppdragsgiver og eventuelt retten kjent med det.
- Antallet sakkyndige må være tilpasset karakteren av de spørsmål som skal besvares. I alvorlige saker hvor resultatene vil avhenge av skjønnsmessige vurderinger, og der det kan være tvil eller faglig uenighet, bør det benyttes flere sakkyndige.
- Det bør forut for hovedforhandlingen regelmessig foreligge en skriftlig erklæring fra de sakkyndiges på bakgrunn av et skriftlig mandat.¹¹⁹
- De sakkyndiges uttalelse må ha en form og et innhold som sikrer at den, så langt det er mulig, kan forstås av retten, og det må gis mulighet for supplerende spørsmål der dette er nødvendig.
- Sakkyndige skal i sine konklusjoner gi uttrykk for den tvil som det er faglig grunnlag for.”¹²⁰

Det å oppstille klare lovfestede rammer for de rettssakkyndiges arbeid for strafferettspleien vil kunne bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettsystemet.

6.2.1.2. Spørsmål om straffansvar for de rettssakkyndige

I de tilfeller hvor en rettsoppnevnt sakkyndig avgir en erklæring som beror på faglige feil, foreligger det ingen lovbestemmelser som regulerer straffansvar for de rettssakkyndige. Det at den rettssakkyndige ikke blir stilt til ansvar for eventuelle feil knyttet til avgitte sakkyndige erklæringer, kan medføre at den rettssakkyndige ikke tar oppdraget for retten tilstrekkelig seriøst. Rettsteknisk kan det hevdes at det vil være vanskelig å pådømme de rettssakkyndige for feilaktige sakkyndige erklæringer, da det vanskelig kan påvises at den rettssakkyndige har utvist forsett eller tilstrekkelig uaktsomhet. Imidlertid vil det ved å oppstille klare lovfestede rammer for de rettssakkyndiges arbeid ved strafferettspleien vært enklere å pådømme de rettssakkyndige strafferettslig. Det å stille de rettssakkyndige til ansvar for faglige feil ved de sakkyndige erklæringene, vil kunne øke kvaliteten på

¹¹⁹ Mandatet ble som følge av Moen-utvalgets forslag lovfestet i 2010, se nærmere om mandatet i avsnitt. 4.1.3.2. ovenfor og avsnitt 6.2.1.3. nedenfor.

¹²⁰ Se NOU 2007: 7 pkt. 13.4.7.1.

de rettssakkyndiges arbeid. Økt kvalitet på de rettssakkyndiges arbeid vil igjen kunne føre til færre uriktige domfellelser i det norske rettsystemet.

6.2.1.3. Mandatet

I strpl. kap. 11, § 142a, er det nå oppstilt lovregulerte krav til at retten skal fastsettes et mandat som oppstiller rammer og retningslinjer for den rettssakkyndiges arbeid for retten.¹²¹ Det nylig lovfestede mandatet bidrar til at det avgis sakkyndige erklæringer i samsvar med de rammer som retten oppstiller, noe som igjen vil bedre samspill mellom retten og de rettsoppnevnt sakkyndige. Bestemmelsen vil videre bidra til færre misforståelser mellom de rettssakkyndige og retten. Økt samspill mellom retten og de rettssakkyndige vil kunne bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettsystemet.

6.2.2. Stridende skjønnsmessig sakkyndige erklæringer

Ovenfor i avsnitt 5.2.2 er det illustrert at det i rettspraksis ofte er i de tilfeller hvor den sakkyndige erklæringen knytter seg til brede skjønnsmessige vurderinger at det avgis stridende sakkyndige erklæringer i straffesaken. Gjennomgangen illustrer at et betydelig antall straffesaker gjenåpnes med grunnlag i en ny rettspsykiatrisk erklæring. Noe av årsaken til at et betydelig antall straffesaker gjenåpnes på dette grunnlag, er at det årlig avgis et høyt antall rettspsykiatriske erklæringer i norsk rett. Gjennomgangen illustrerer videre at stridende sakkyndige erklæringer erfaringsmessig har knyttet seg til den angivelige gjerningspersonens tilregnelighet ved gjerningstidspunktet.¹²² Noe av årsaken til at det avgis stridende rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringer tilknyttet den siktedes tilregnelighet, er at vedkommende senere har utviklet klare psykotiske trekk som igjen har gitt seg utslag i en rettspsykiatrisk diagnose. De nye rettspsykiatrisk sakkyndige vil da ofte kunne fastslå at siktede mest sannsynlig allerede ved gjerningstidspunktet var utilregnelig, og ikke kunne pådømmes strafferettslig. Den nye rettspsykiatrisk sakkyndige erklæringen endrer bevisvurderingen i straffesaken, og taler for at det ble trukket uriktige slutninger fra bevismidlene ved de foreliggende sakkyndige erklæringene.

Gjennomgangen av rettspraksis i avsnitt 5.2.2 har vist at det ofte kan gå noe tid før det er mulig å finne avgjørende symptomer og trekk som fastslår den angivelige gjerningspersonens mentale tilstand ved gjerningstidspunktet. På denne bakgrunn vil utgangspunktet for de rettspsykiatrisk

¹²¹ Se nærmere om mandatet i avsnitt 4.1.3.2 ovenfor.

¹²² Se nærmere om rettspsykiatrisk sakkyndige behandlet ovenfor i avsnitt 4.1.3.2 og avsnitt 4.1.3.4.

sakkyndiges vurderinger variere ut fra tidspunktet erklæringen avgis på. Imidlertid vil de rettspsykiatrisk sakkyndige, som har avgitt de opprinnelige erklæringene i straffesaken, sjelden kunne klandres for at straffesaken senere gjenåpnes med bakgrunn i en endret bevisvurdering.

6.3. Manglende sakkyndig erklæring

6.3.1. Generelt

Ovenfor har det blitt satt fokus på behovet for å oppstille klare lovfestede rammer for de rettsoppnevnt sakkyndiges oppdrag for retten. Slike lovreguleringer vil kunne bidra til å eliminere feil ved de sakkyndige erklæringene som avgis for retten, og igjen minske antall gjenåpningsbegjæringer som knytter seg til feil ved de foreliggende sakkyndige erklæringene i straffesaken. Gjennomgangen ovenfor i avsnitt 5.3 har imidlertid illustrerer at problemet i et betydelig antall straffesaker er at det ved den ordinære straffesaksbehandlingen ikke er oppnevnt rettsakkyndige. Det er da heller ikke foretatt en sakkyndig vurdering knyttet til det bevismiddel som fremsettes for gjenoptakelseskommisjonen. Tendensene i rettspraksis illustrerer at det nye bevismiddelet erfaringsmessig knytter seg til den domfeltes tilregnelighet ved gjerningstidspunktet.¹²³ De nye sakkyndige erklæringene viser at den domfelte aldri skulle vært dømt i straffesaken.

6.3.2. Manglende oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige

I samsvar med redegjørelsen ovenfor i avsnitt 4.1.3.2 fremkommer det fra strpl. § 165 (1) at det skal oppnevnes rettspsykiatrisk sakkyndige i de tilfeller hvor retten, ut fra en skjønnsmessig vurdering av den siktedes mentale tilstand, finner det "nødvendig". I avsnitt 5.3 er det illustrert hvordan retten unnlater å oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige, på tross av at straffesaken på et senere tidspunkt gjenåpnes med grunnlag i en ny rettspsykiatrisk sakkyndig erklæring. Gjennomgangen av rettspraksis har illustrert at en av årsakene til at retten ikke har oppnevnt rettspsykiatrisk sakkyndige ved pådømmelse av en straffesak, er at retten ikke har funnet holdepunkter som gjør det "nødvendig" med ytterligere mentale undersøkelser av den siktede. Imidlertid gir gjennomgangen i liten grad anvisning på andre mulige årsaker til at retten har unnlatt å oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige. Bakgrunnen er at når retten ikke har funnet behov for rettspsykiatrisk bistand ved pådømmelse av straffesaken, vil retten sjelden begrunne dette i dommen. Ettersom tendensene i rettspraksis illustrerer at retten ofte feilaktig unnlater å oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige ved den ordinære straffesaksbehandlingen, kan det hevdes at det bør iverksettes tiltak som kan bidra til økt oppnevningen av rettspsykiatrisk sakkyndige.

¹²³ Dullum (2010) s. 51.

6.3.2.1. Økt oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige

Innholdet i strpl. § 165 innebærer at det er viktig at både dommerne og de øvrige aktørene i retten innehar tilstrekkelig kunnskap til å vurdere om det foreligger behov for å innhente ytterligere rettspsykiatriske undersøkelser. Selv om en erfaren dommer, en erfaren aktor og en erfaren forsvarer på sikt vil kunne trene opp evnen til å vurdere i hvilke tilfeller det er nødvendig å innhente rettspsykiatriske undersøkelser, inngår ikke slik opplæring i den alminnelige juristutdannelsen. Utgangspunktet er at det for aktørene i retten vil være vanskelig å foreta vurderinger av om det foreligger behov for å oppnevne rettspsykiatrisk sakkyndige i straffesaken.

Et mulig tiltak kan være at juristutdannelsen setter større fokus på samspillet mellom strafferettspleien og de rettspsykiatriske sakkyndige, herunder behovet for rettspsykiatrisk bistand. Eventuelt kan aktørene i retten pålegges opplæring som gjør dem bedre rustet til å oppdage mentale trekk hos den siktede. Som følge av økt fokus på rettspsykiatriske sakkyndige erklæringer de siste årene, har det blitt fremlagt en rekke nyhetsbrev på det rettspsykiatriske felt i regi av Den rettsmedisinske kommisjon.¹²⁴ Slikt materiale vil kunne bidra til å øke kunnskapsnivået til aktørene i retten. Dersom aktørene i retten utvikler sitt kunnskaps- og kompetansenivå tilknyttet, vil retten i større grad kunne bidra til at det oppnevnes flere rettspsykiatriske sakkyndige i straffesaker.

Et annet tiltak kan være å påse at den siktede i større grad er representert ved en forsvarer ved den ordinære straffesaksbehandlingen. Det å bli underlagt en rettspsykiatrisk undersøkelse vil ofte bli oppfattet som svært inngripende og stigmatiserende, noe som innebærer at den siktede selv sjelden vil ta initiativ til å få rettspsykiatriske sakkyndige oppnevnt for retten. En forsvarer vil imidlertid kunne innhente sakkyndige vitner som kan uttale seg om den siktedes mentale tilstand ved gjerningstidspunktet. I denne forbindelse kan det nevnes at lovgiver nylig har lovfestet en regel om økt krav på oppnevning av forsvarer for siktede med nedsatt funksjonsevne i straffesaken.¹²⁵ Bakgrunnen for lovreguleringen var hensynet til den siktedes rettssikkerhet. Det at den siktede i større grad er representert ved en forsvarer ved pådømmelse av en straffesak, vil kunne bidra til at det oppnevnes rettspsykiatriske sakkyndige i større grad.

Gjennomgangen av rettspraksis i avsnitt 5.2.2 ovenfor illustrerer at i mange tilfeller vil avgjørende symptomer og trekk ved den siktedes mentale tilstand være godt skjult ved den ordinære

¹²⁴ Se nærmere om Den rettsmedisinske kommisjon i avsnitt 6.5.2. nedenfor.

¹²⁵ Se Prp. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.3.3.

straffesaksbehandlingen. På denne bakgrunn kan et mulig tiltak være å endre strpl. § 165 slik at det stilles krav til at det er en rettspsykiatrisk sakkyndig som skal vurdere om det er "nødvendig" å underlegge den siktede ytterligere rettspsykiatriske undersøkelser. En rettspsykiatrisk sakkyndig vil ha bedre forutsetninger for å avgjøre om det foreligger behov for ytterligere undersøkelser, sammenliknet med aktørene i retten. Tiltaket vil kunne bidra til at flere rettspsykiatrisk sakkyndige oppnevnes, og igjen skape et bedre samspill mellom retten og de rettspsykiatrisk sakkyndige. Økt oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige vil kunne bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettsystemet.

Det må imidlertid bemerkes at det kan foreligge tilfeller hvor selv ikke rettspsykiatrisk sakkyndige vil finne holdepunkter for at det bør foretas ytterlig rettspsykiatriske undersøkelser av den siktede ved den ordinære straffesaksbehandlingen. Dette på tross av at rettspsykiatriske undersøkelser i ettertid vil fastslå at den domfelte var utilregnelig ved gjerningstidspunktet.¹²⁶

6.4. Formidle den sakkyndige erklæringen

6.4.1. Det korrekte innholdet i den sakkyndige erklæringen

Noe av årsaken til at en sakkyndig erklæring ofte tillegges uberettiget vekt ved pådømmelse, er at den rettssakkyndige har formidlet erklæringen på en lite tilfredsstillende måte.¹²⁷ I de tilfeller hvor den sakkyndige erklæringen beror på brede skjønnsmessige vurderinger kan den rettssakkyndige ha unnlatt å gjøre retten bevisst på at det er brede skjønnsmessige vurderinger som ligger til grunn for erklæringen. "Jo mer faglig komplekse og tekniske ekspertbevisene er, jo større er risikoen for misforståelser, og jo større betydning får god formidling av ekspertbeviset til de øvrige aktørene" i retten.¹²⁸ For at retten skal kunne tillegge den sakkyndige erklæringen den vekt som er naturlig ut fra den sakkyndige erklæringens innhold, er det viktig at den rettssakkyndige formidler den sakkyndige erklæringen på en forståelig måte.¹²⁹

For å få frem det korrekte innholdet i en sakkyndig erklæring, er det også her viktig at den siktede er representert ved en forsvarer ved pådømmelse av straffesaken. Forsvarerens oppgave er å skape klarhet i den sakkyndiges vurderinger, avkrefte eventuelle misforståelser, herunder stille kritiske

¹²⁶ Se nærmere om dette i avsnitt 5.2.2 og 6.2.2 ovenfor.

¹²⁷ Det kan imidlertid bemerkes at lovfesting av mandatet har medført et bedre samspill mellom retten og de rettssakkyndige. Se nærmere om dette i avsnitt 4.1.3.2. og 6.2.1.3. ovenfor.

¹²⁸ Brandtzæg/Eskeland (2007) s. 23.

¹²⁹ Se avsnitt 4.1.4 ovenfor hvor domstolens vektlegging av innholdet i sakkyndige erklæringer er nærmere behandlet.

spørsmål som kan sette den rettssakkyndige på prøve. Ettersom forsvareren vanligvis ikke innehar tilstrekkelig kompetanse selv til å stille den rettssakkyndige de oppklarende spørsmålene, er det vanlig at forsvareren oppnevner et sakkyndig motvitne som skal bidra til å nyansere den sakkyndige erklæringen i straffesaken. Det at den siktede er representert ved en forsvarer ved den ordinære straffesaksbehandlingen, vil kunne bidra til færre misforståelser mellom retten og de rettssakkyndige.

De sakkyndige oppstiller i sin profesjon andre beviskrav enn de beviskrav som oppstilles innenfor jussen. Det er derfor viktig at de rettssakkyndig behersker "de juridiske beviskravene" og gir "tydelig uttrykk for hvor sikre de anser sine konklusjoner for å være i forhold til de juridiske kravene".¹³⁰ Like viktig er det at aktørene i retten er bevisst på at profesjonene oppstiller ulike beviskrav. Her kan det nevnes at det per dags dato arrangeres veiledningskurs for rettssakkyndige i juridiske og etiske temaer i regi av Den rettsmedisinske kommisjon, noe som bidrar til å bevisstgjøre de rettssakkyndige.¹³¹ Det at de rettssakkyndige og aktørene i retten er bevisst på at det oppstilles ulike beviskrav ved de ulike profesjonene, vil kunne bidra til at færre misforståelser mellom retten og de rettssakkyndige. Færre misforståelser vil igjen kunne bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettssystemet.

6.5. Økt kontroll av rettssakkyndige og sakkyndige erklæringer

6.5.1. Den rettsmedisinske kommisjon (heretter DRK)

I dag er risikoen for at uriktig sakkyndige erklæringer pådømmes på rettsmedisinsk område avhjulpet noe ved oversendelse av de sakkyndige erklæringene til DRK. En tilsvarende kommisjon har man imidlertid ikke for andre typer av sakkyndige erklæringer. Det fremkommer fra strpl. § 146 at det "skal for hele riket være en rettsmedisinsk kommisjon som veiledende organ i rettsmedisinske spørsmål". Den rettsmedisinske kommisjon har i dag hjemmel i strpl. § 146.¹³² "Kommisjonens hovedoppgave er å kvalitetssikre rettsmedisinske sakkyndiguttalelser som avgis i straffesaker."¹³³ DRK er inndelt i ulike grupper med spesialkunnskap innenfor bestemte fagområder: alminnelig gruppe, rettsgenetisk gruppe, rettstoksikologisk gruppe og psykiatrisk gruppe.

¹³⁰ Brandtzæg/Eskeland (2007) s. 23. Se også NOU 2007:7 avsnitt 13.4.7.4. hvor det fremsettes forslag om en særskilt opplæring av rettssakkyndige. Departementet har ikke fulgt opp forslaget.

¹³¹ Se Prop. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.2.3.

¹³² Se NOU 2001:12.

¹³³ Prop. 1 (2010-2011) *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-1-s-20102011.html?id=617223>)

DRK skal kontrollere de rettsmedisinske sakkyndige erklæringenes faglige innhold før erklæringen oversendes retten for pådømmelse. Kvalitetskontrollen innebærer at dersom det er nødvendig skal kommisjonen innhente bistand fra sakkyndige også utenfor kommisjonen. Kvalitetskontrollen av de sakkyndige erklæringene medfører også en økt kontroll av kompetansen til de rettsmedisinske sakkyndige. DRK utgjør en viktig sikkerhetsventil ved pådømmelse av rettsmedisinske sakkyndige erklæring i straffesaker. Domstolene er imidlertid ikke bundet av uttalelser fra DRK, og må begrunne hvorfor de eventuelt avviker uttalelsene.

6.5.2. Oppnevning av flere rettssakkyndige

Ettersom det ikke foreligger en tilsvarende kommisjon for øvrige rettssakkyndige, er det viktig med tiltak som øker kontrollen også utenfor rettsmedisinsk område. I juridisk litteratur er det foreslått at det ved pådømmelse av straffesaker bør åpnes for at det i større grad skal oppnevnes flere rettssakkyndige.¹³⁴ Dersom flere rettssakkyndige oppnevnes i straffesaken, vil de rettssakkyndige kunne diskutere de faglige spørsmål seg i mellom. Alternativt er det foreslått at aktor og forsvarer skal ha egne sakkyndige til rådighet ved pådømmelse av straffesaken.¹³⁵ Slike tiltak vil kunne bidra til at de rettssakkyndige blir mer bevisst på at det kan foreligge ulike syn og nyanser på det aktuelle fagområde. Tiltakene medfører også at den rettssakkyndige i større grad må forsvare sine erklæring, noe som igjen minsker faren for at den rettssakkyndiges forutsetninger, erfaringer og synspunkter farger den sakkyndige erklæringen. Det å oppnevne flere rettssakkyndige ved pådømmelse av en straffesak vil øke kontrollen med de rettssakkyndiges kompetanse og deres sakkyndige erklæring, noe som igjen vil kunne bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettssystemet.

¹³⁴ Se Bratholm (2008) s. 168-169.

¹³⁵ *Ibid* s. 169.

Kapittel 7: Konklusjonen

7.1. Konklusjon

I henhold til oppgavens problemstilling har gjennomgangen ovenfor oppstilt typetilfeller for når nye sakkyndige erklæringer erfaringsmessig har medført gjenåpning av straffesaker. Behandlingen av typetilfellene illustrerer hvilke krav gjeldende rett stiller til nye sakkyndige erklæringer som grunnlag for å gjenåpne en straffesak etter strpl. § 391 nr. 3. På bakgrunn av typetilfellene er det oppstilt en rekke mulige årsaker til at det i så stor grad de siste årene begjæres gjenåpning med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer. Med utgangspunkt i de oppstilte årsakene er det fremsatt en rekke forslag til tiltak som kan bidra til færre uriktige domfellelser i det norske rettssystemet. Drøftelsen tar også for seg tiltak som per dags dato bidrar til færre uriktige domfellelser. Færre uriktige domfellelser vil igjen kunne bidra til at færre straffesaker gjenåpnes med grunnlag i nye sakkyndige erklæringer.

I skrivende stund har departementet startet opp et arbeid for å kartlegge sakkyndige vurderingers betydning for strafferettspleien, herunder skal det sees på regelverket for sakkyndige. Departementet skal "vurdere hvor det er reformbehov og hvordan eventuelle reformbehov mest hensiktsmessig kan ivaretas".¹³⁶ Gjennomføring av tiltakene som er gjennomgått ovenfor vil medføre omfattende endringer i regelverket for sakkyndige, og resultere i store økonomiske utgifter for den norske rettsstaten. Tilgjengelig vil borgernes rettssikkerhet øke betraktelig. På denne bakgrunn vil en eventuell reform av regelverket for sakkyndige kreve stor økonomisk oppfølging, da i form av økte bevilgninger for å følge opp revisjonen. Departementets vurderinger vil således i stor grad bero på en avveining mellom hensynet til borgernes rettssikkerhet og hensynet til prosessøkonomien. Imidlertid kan det reises spørsmål om det ved avveining av de stridende hensynene kan oppstilles en øvre økonomisk ramme for borgernes rettssikkerhet?

¹³⁶ Prop. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.2.3.

Kapittel 8: Litteraturliste

8.1 Bøker, rapporter, tidsskrifter, internettsider

8.1.1. Bøker

- Andenæs (2000)** Andenæs, Johs, *Norsk Straffeprosess*, bind II, 3. Utg. (Oslo 2000).
- Bratholm (2008)** Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle, *Justismord og rettssikkerhet*, (Oslo 2008).
- Bjerke/Keiserud II (2001)** Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik, *Straffeprosessloven med kommentarer*, bind II, 3.utg. (Oslo 2001).
- Brandtzæg/Eskeland (2007)** Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle. *Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurderingen av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker* (Oslo 2007).
- Hov (2010)** Hov, Jo, *Innføring i prosess*, (Oslo 2010).

8.1.2. Rapporter, rundskriv og tidsskrifter

- DRK** *Den rettsmedisinske kommisjons årsrapport* (2009).
- Dullum (2010)** Dullum, Jane, *Justisfeil i straffesaker - En analyse av saker behandlet av Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Gjenopptakelseskommisjonen) i perioden 2004 – 2009*, en rapport avgitt for UiO: Institutt for kriminologi og retts sosiologi (Oslo 2010).
- Hareide-utvalget** *Rapport til politidirektøren fra DNA-prosjektet 29. september 2006*.
- Rundskriv fra Riksadvokaten:** Rundskriv nr. 4. "Utilregnelighetsregler og særreaksjoner" (2001).
- Rosenqvist (2008)** Rosenqvist, Randi, *Vurderinger av rettsmedisinske bevis i straffesaker*, tidsskrift for strafferett Vol 8 nr. 4., 2008 s. 412 f. f.

8.1.3. Internettsider

- <http://www.dagbladet.no/2010/12/29/nyheter/2010/nyhetssaker/engasjement/14879926/>
- http://www.gjenopptakelse.no/fileadmin/download/aarsrapport_2010.pdf
- <http://www.justissekretariatene.no/upload/DRK/Nyhetsbrev%20mm/Nyhetsbrev%2013.pd>
- http://www.pf.no/asset/2929/1/2929_1.doc

8.2. Forarbeider

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979)	<i>Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven).</i>
Ot.prp. nr. 78 (1992-1993)	<i>Om lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (to-instansbehandling, anke og juryordning).</i>
Ot.prp. nr. 70 (2000 – 2001)	<i>Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse).</i>
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	<i>Om lov om straff.</i>
Ot.prp. nr. 45 (1993-1994)	<i>Om lov om enkelte endringer i rettergangslovgivningen.</i>
NOU 1996:15	<i>Lilandsaken.</i>
NOU 2001:12	<i>Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker.</i>
NOU 2001: 32	<i>Rett på sak. Lov om tvisteløsning (tvisteloven).</i>
NOU 2007:7	<i>Fritz Moen og Norsk rettspleie.</i>
Prop. 141 L (2009-2010)	Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i straffeprosessloven mv.
Prop. 1 (2010-2011).	Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) (Statsbudsjettet 2011).

8.3. Lover, forskrifter

8.3.1. Lover

Straffeloven	Lov 22. mai 1902 nr.10 <i>almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).</i>
Forvaltningsloven	Lov 10. februar 1967 <i>om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven).</i>
Straffeprosessloven	Lov 22.mai 1981 nr.25 <i>om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).</i>
Endringslov	Lov 15. juni 2001 nr. 63 <i>om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse).</i>

8.3.2. Forskrifter

Forskrift 22.oktober.1986 nr. 2373 *regler om personundersøkelse i straffesaker.*

Forskrift 28. juni 1985 nr 1679 *forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinnstruksen).*

8.4. Rettspraksis

Høyesterett:

Rt. 1964 s. 1426

Rt. 1990 s. 253.

Rt. 1994 s. 1149.

Rt. 1994 s. 1372.

Rt. 1995 s. 1155.

Rt. 1996 s. 107.

Rt. 1998 s. 11.

Rt. 2002 s. 1726.

Rt. 2003 s. 940.

Rt. 2003 s. 1389

Rt. 2010 s. 1170.

Lagmannsretten:

LE 1999 s. 679 (Eidsivating).

LG 1999 s. 1681 (Gulating).

Tingretten:

Oslo tingrett 26. Januar 2004, saksnr: 03-007614MED-OTIR/01. (Tilsidesatt som følge av gjenopptakelseskommissjonen sak: 2008 0079.)

Gjenopptakelseskommissjonen:

Sak nr: 2004-00018.

Sak nr: 2004-00058.

Sak nr: 2004-00063.

Sak nr: 2004-00066.

Sak nr: 2004-00153

Sak nr: 2004 00195.

Sak nr: 200400198

Sak nr: 2006-00175.

Sak nr: 2006 0111.

Sak nr: 2007 0121

Sak nr: 20080064.

Sak nr: 2008 0079.

Sak nr: 2009 0056.